

Nr 175.

Kungl. Maj:ts nådiga proposition till riksdagen angående försäljning av Svea ingenjörkårs, Fälttelegrafkårens och ammunitionsfabrikens nuvarande områden m. m.; given Stockholms slott den 16 april 1915.

Under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över lantförsvärsärenden för denna dag vill Kungl. Maj:t härmed föreslå riksdagen medgiva,

att följande å Kungsholmen i Stockholm belägna, kronan tillhöriga områden, nämligen ej mindre 45,839 kvadratmeter, som nu disponeras av Svea ingenjörkår, än även de delar av Marieberg, som nu innehavas med 106,300 kvadratmeter av ammunitionsfabriken och 47,000 kvadratmeter av Fälttelegrafkåren, må i den ordning och med de undantag, som framdeles kunna varda av Kungl. Maj:t och riksdagen bestämda, försäljas,

att av de genom försäljningen inflytande medel ett belopp av högst 11,021,000 kronor må tagas i anspråk för fullbordande av de utav 1906 års riksdag beslutade kasernetablissemang för femton infanteriregementen,

att möjligen återstående försäljningsmedel må ingå till lantförsvärets fond för byggnader och andra försvarsändamål, samt

att, i mån av behov, de medel, som erfordras till bestridande av oförmälda byggnadskostnader, högst 11,021,000 kronor, må efter Kungl. Maj:ts beprövande av arméförvaltningen eller statskontoret förskjutas av tillgängliga medel.

De till ärendet hörande handlingar skola riksdagens vederbörande utskott tillhandahållas; och Kungl. Maj:t förbliver riksdagen med all kungl. nåd och ynnest städse välbevågen.

GUSTAF.

B. B. E. Mörcke.

*Utdrag av protokollet över lantförsvarsärenden, hållet inför
Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott
den 16 april 1915.*

Närvarande:

Hans excellens herr statsministern HAMMARSKJÖLD,
Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena WALLENBERG,
Statsråden: HASSELROT,
VON SYDOW,
friherre BECK-FRIIS,
STENBERG,
LINNÉR,
MÖRCKE,
VENNERSTEN,
WESTMAN,
BROSTRÖM.

Departementschefen, statsrådet Mörcke anförde härefter:

1915 års stats-
verksproposi-
tion.

»I statsverkspropositionen till den nu församlade riksdagen föreslog Eders Kungl. Maj:t i punkten 36 av fjärde huvudtiteln riksdagen att utav det av 1906 års riksdag till uppförande av kasernetablissemang för femton infanteriregementen beviljade anslaget, 21,744,000 kronor, å extra stat för år 1916 anvisa återstoden, 1,744,000 kronor.

I det vid nämnda proposition fogade statsrådsprotokollet för den 14 januari 1915 redogöres närmare för de arbeten, för vilka ifrågavarande anslag blivit beviljat, samt för de uppgjorda planerna och beräkningarna för utförande av vad som ännu återstår av berörda arbeten. Med hänvisning i övrigt till denna redogörelse vill jag här endast erinra därom, att av de beslutade kasernbyggnadsarbetena äro etablissemang

mangen för Livregementets grenadjärer, Upplands infanteriregemente samt Skaraborgs, Jönköpings, Älvsborgs, Bohusläns och Värmlands regementen i det närmaste fullbordade samt etablissemangen för Västgöta regemente under uppförande, medan etablissemangen för Första och Andra livgrenadjärregementena, Södermanlands, Kronobergs och Kalmar regementen samt Norra och Södra skånska infanteriregementena ännu icke påbörjats.

Arméns kasernbyggnadsnämnd var vid statsverkspropositionens avlåtande sysselsatt med upprättande av situationsplaner och ritningar för de återstående kasernbyggnaderna, vilket arbete då fortskridit så långt, att resultatet därav inom den närmaste tiden beräknades kunna underställas Kungl. Maj:ts prövning, varefter det vore nämndens avsikt att under år 1915 igångsätta arbetena å kasernetablissemangen för de båda livgrenadjärregementena, Södermanlands, Kronobergs och Kalmar regementen samt eventuellt även för de båda skånska infanteriregementena.

För egen del yttrade jag till statsrådsprotokollet beträffande ifrågavarande kasernbyggnader följande:

»På grund av åtskilliga omständigheter, för vilka jag icke här torde behöva redogöra, hava ifrågavarande kasernbyggnadsarbeten fortskridit betydligt långsammare än i den ursprungliga planen varit avsett. Enligt denna skulle arbetena varit slutförda med utgången av år 1914, men enligt den av kasernbyggnadsnämnden nu uppgjorda planen kunna de icke beräknas bliva färdiga förr än till hösten år 1919. Då det med hänsyn till den nya härordningen, enligt vilken de värnpliktiga skola inkallas till tjänstgöring under vinterhalvåret, är av största vikt, att arbetet å de återstående kasernerna bedrivs med all möjlig skyndsamhet, bör givetvis varje rubbning i den av kasernbyggnadsnämnden framlagda planen såvitt möjligt undvikas.

För denna plans fullföljande erfordras enligt kasernbyggnadsnämndens beräkningar under år 1916 ett belopp av 2,300,000 kronor. Då jag icke har något att mot dessa beräkningar erinra, böra således i första hand å anslaget återstående 1,744,000 kronor för ändamålet anvisas.

Såsom ovan nämnts, uppgavs för 1908 års riksdag, att för kasernbyggnadernas fullbordande skulle erfordras, utöver det redan beviljade anslaget, ett belopp av 11,421,000 kronor. Riksdagen ansåg emellertid detta belopp vara alltför rundligt tilltaget och höll före, att kostnadsökningen skulle kunna avsevärt inskränkas genom en sakkunnig arbetsledning och förståndiga anordningar. Såsom i förra statsverkspropositionen för riksdagen anmäldes, har även Kungl. Maj:t, i syfte att

nedbringa såväl administrations- som byggnadskostnaderna, förordnat dels om ändrad organisation av kasernbyggnadsnämnden och dels om vidtagande av åtskilliga förenklingar i fråga om själva byggnadsarbetenas utförande. Med iakttagande härav har nu kasernbyggnadsnämnden beräknat, att för byggnadernas fullbordande skulle erfordras ytterligare 10,636,000 kronor, eller 785,000 kronor mindre än för 1908 års riksdag uppgivits. Något nedbringande av detta belopp torde, så vitt nu kan bedömas, icke vara möjligt.

Redan vid 1908 års riksdag ställde dåvarande departementschefen i utsikt, att det för kasernbyggnadernas fullbordande ytterligare erforderliga beloppet skulle kunna åtminstone till en del bestridas genom försäljning av kronan tillhöriga tomter i Stockholm. Till denna uppfattning anslöt sig jämväl föredragande departementschefen uti sitt till statsrådsprotokollet den 10 juli 1914 avgivna yttrande i fråga om anvisande av medel till vissa byggnadsföretag vid armén. Departementschefen meddelade därvid (se propositionen nr 230), att enligt verkställd utredning genom försäljning av vissa staten tillhöriga, till lantförsvaret anslagna fastigheter i Stockholm kunde påräknas en behållen inkomst av 50,495,000 kronor. I överensstämmelse med statsmakternas upprepade gånger fattade beslut borde denna inkomst avses för bestridande av kostnaderna för kaserner och andra för lantförsvaret erforderliga byggnader. Dessa kostnader belöpte sig till i runt tal 25,300,000 kronor, däri inräknade förenämnda 10,636,000 kronor för kasernbyggnadsarbetenas fullbordande. Då emellertid tomtförsäljningsmedlen icke kunde förväntas inflyta lika snabbt, som de behövdes för nybyggnader, ansåg departementschefen, att byggnadskostnaderna för en tid framåt kunde förskottas av värnskattemedel. I anslutning härtill föreslog också Kungl. Maj:t riksdagen att för vissa byggnadsarbeten vid armén för år 1915 anvisa eller avsätta sammanlagt 2,677,900 kronor, att förskottsvis utgå av värnskattemedel och sedermera ersättas av lantförsvarets fond för byggnader och andra försvarsändamål eller annan fond, dit köpeskillningarna för nu till lantförsvaret anslagna fastigheter, vilka med riksdagens samtycke försåldes, kunde komma att inflyta.

Riksdagen, som förklarade sig icke hava något att erinra mot att ifrågavarande byggnadskostnader framdeles täcktes av inkomsten genom försäljning av nu till lantförsvaret anslagna fastigheter, biföll vad Kungl. Maj:t föreslagit.

Genom riksdagens förevarande beslut torde alltså få anses fastslaget, att jämväl kostnaderna för fullbordandet av nu ifrågavarande kasernetablissemang skola bestridas genom tomtförsäljningsmedel. I

överensstämmelse härmed kommer jag att inom den närmaste tiden hemställa om avlåtande av proposition till riksdagen angående be- myndigande att försälja vissa lantförsvaret tillhöriga fastigheter ävensom om beviljande av det för kasernbyggnadsarbetenas fullbordande ytter- ligare erforderliga anslaget å 10,636,000 kronor.»

Såsom i ovanberörda statsrådsprotokoll för den 15 januari 1915 anförts, upptogo de vid 1906 års riksdag framlagda byggnadsplanerna en kostnad för varje etablissemang av 1,450,000 kronor. Vid 1908 års riksdag anmäldes emellertid, att denna kostnadssiffra på grund av inträffade prisstegringar samt ökade anspråk på utrymmen m. m. befunnits för låg, samt att kostnaderna för varje etablissemang i stället måste beräknas till i medel- tal 2,211,000 kronor. Beträffande kostnaderna för de hittills fullbor- dade eller under uppförande varande etablissemangen får jag hänvisa till nyssnämnda statsrådsprotokoll.

Efter framställning av den genom beslut den 1 december 1911 tillsatta »tredje försvarsberedningen» föreskrev Kungl. Maj:t genom brev den 15 augusti 1913, att vissa i brevet närmare angivna för- ändringar i de hittills använda byggnadsplanerna skulle för nedbrin- gande av byggnadskostnaderna vidtagas vid uppförandet av de åter- stående kasernetablissemang, som skulle byggas av kasernbyggnads- nämnden. Dessa ändringar skulle även i den utsträckning, som det låte sig göra, iakttagas beträffande Västgöta regementes kasernetablisse- mang vid Vänersborg, där emellertid grunderna till kanslihuset samt två av kasernhusen då redan voro lagda.

Ett av kasernbyggnadsnämnden den 30 januari 1913 överlämnat förslag till kasernetablissemang för Kronobergs regemente vid Växjö återremitterades den 30 augusti samma år till nämnden för iakttagande av de förändringar, som föranleddes av nyssberörda brev den 15 augusti 1913.

Med anledning härav har arméns kasernbyggnadsnämnd uti un- derdånig skrivelse den 15 februari 1915 överlämnat nya situations- planer, ritningar och kostnadsförslag till uppförande av kasernetablis- semang för Kronobergs regemente ävensom för övriga återstående etablissemang.

Arméns
kasernbygg-
nadsnämnds
nuvarande
förslag.

Nämnden anför i berörda skrivelse, att densamma vid utarbetan- det av de ingivna förslagen jämväl sökt iakttaga det från flera olika håll framförda önskemålet om utvidgning av förrådslokalerna, vilka vid de hittills uppförda etablissemangen visat sig långt ifrån täcka behovet av dylika utrymmen.

Härom yttrar nämnden vidare:

»Redan i underdånig skrivelse den 12 juni 1913 framhöll civilkommissionen 'att tillräckliga utrymmen saknades för viktiga ändamål', varmed särskilt synes hava avsetts lokaler för förråd. 'Då åtskilliga andra kasernetablissemang', heter det vidare i skrivelsen, 'äro avsedda att uppföras efter samma typ, som den, vilken legat till grund för dessa etablissemang, närmast för Västgöta regemente vid Vänersborg, för vilket sistnämnda etablissemang grundläggningsarbetet redan lär vara under utförande, torde detta förhållande påkalla särskild uppmärksamhet.'

Civilkommissionen anför vidare följande:

'I den särskilda byggnad, som vid vart och ett av de ifrågavarande truppförbanden är uppförd att användas till *fordons- och persedelförråd*, befunnos de båda övre våningarna, avsedda till persedelförråd, icke hava för ändamålet tillräckligt utrymme. Till jämförelse må framhållas, att vid de av fortifikationen uppförda kasernetablissemangen för Västerbottens regemente, Västernorrlands regemente, Jämtlands fältjägarregemente, Hälsinge regemente och Dalregementet till persedelförråd finnas två våningar med en golvareal vid vardera av 580 kvm., under det att vid nu ifrågavarande etablissemang visserligen likaledes finnas för samma ändamål två våningar, men med en golvareal av allenast 345 kvm. i vardera våningen. Följden härav har jämväl blivit, att hyllinredningen inom respektive formationers avdelningar blivit alldeles otillräcklig. Hyllornas bredd (djup), som i de av fortifikationen uppförda etablissemangen är 1 meter, har vid den nu ifrågavarande måst inskränkas till 60 cm.'

— — — — —
 'Det synes kommissionen, som om ett lämpligt sätt att utan alltför stora kostnader vid nämnda etablissemang bereda ökat utrymme vore att å kasernvindarna, där kompaniförråden nu finnas inredda, bereda utrymme jämväl för en del av mobiliseringsförrådet. En dylik anordning har kommissionen för övrigt tidigare iakttagit vid Smålands husarregemente.'

Jämväl tredje försvarsberedningen har i skrivelse den 22 september 1913 till dåvarande chefen för lantförsvarsdepartementet angående besparingar i de av nämnden omhänderhavda byggnadsarbetena uttalat sig i ämnet och därvid bland annat väckt förslag om att inrymma förrådslokaler i kasernhusens källare och vindar.

I den 27 mars 1914 avgivet, med anledning av denna skrivelse infordrat underdånigt utlåtande, har nämnden, som vid besök vid de

redan uppförda etablissemangen av vederbörande regementschefer blivt uppmärksamgjord på och jämväl själv bemärkt ifrågavarande bristande tillgång på förrådsutrymmen, tillåtit sig bringa detta förhållande till Kungl. Maj:ts kännedom och förklarat sig vilja inkomma med allsidig utredning i ämnet.

Denna utredning anser sig nämnden med vad här nedan i denna sak kommer att anföras hava avvägabrakt.

Genom verkställda undersökningar och gjorda beräkningar, huru nämnden vid de kommande etablissemangen skulle om möjligt utan alltför avsevärda kostnader kunna tillgodose det ökade behovet av förrådsrum, fann nämnden, att ett bibehållande av den hittills i regel använda kaserntypen, eller med kasernhus i 4 våningar, skulle föranleda högst väsentligt ökade kostnader. Det visade sig nämligen, att även om alla utrymmen i jordvåningarna och å vindarna utnyttjades, en tillräcklig areal för förråden därmed icke vunnos, utan att i alla händelser särskilda byggnader för detta ändamål måste uppföras.

Därtill kommer, att de förenklingar, som på föranledande av framställning från tredje försvarsberedningen genom nådiga brevet den 15 augusti 1913 fastställts skola komma till utförande, i själva verket icke visat sig motsvara de förväntningar, som ställts på desamma, och endast lämnat väsentligt mindre besparingar.

Farhågor i dylikt avseende hava uttalats av den föregående kasernbyggnadsnämnden, efter vad framgår av dess skrivelse av den 11 juni 1913 till dåvarande chefen för lantförsvarsdepartementet, liksom ock förvisso hysts av den nuvarande nämnden, varom antydning lämnats i byggnadschefens skrivelse den 2 juni 1914 till dåvarande chefen för samma departement.

Nu har genom de rön, som vunnits vid etablissemang för Västgöta regemente vid Vänersborg, jämväl i praktiken detta förhållande bekräftats. Som ovan redan framhållits, tillkom det nämligen nämnden att beträffande detta etablissemang vidtagna ifrågavarande förenklingar i den utsträckning, som vore möjligt. Då emellertid källarna till kasernhusen nr I och II, vilka, som ovan nämnts, redan förut voro lagda, icke kunnat apteras till förrådslokaler, var nämnden nödsakad att anskaffa dylika på annat sätt, bland annat genom påbyggnad av ytterligare en våning å fordonsförrådet utöver vad tredje försvarsberedningen föreslagit. Genom detta arrangemang hava dock något större förrådsutrymmen kunnat beredas, än vad försvarsberedningen ifrågasatt.

För åstadkommande av ovanberörda förenklingar hava samtliga ritningar för etablissemangets omarbetats och nya kostnadsberäkningar uppgjorts, varefter arbetena å uppförande och inredande av 17 st. byggnader utbjudits på entreprenad och entreprenör antagits.

Därvid har det visat sig, som nyss antytts, att besparingarna väsentligt understiga de beräknade, vilket framgår av följande siffror.

Ifrågavarande byggnadsarbeten hava i det av nämnden till Kungl. Maj:t den 15 januari 1912 ingivna kostnadsförslaget upptagits till kronor 1,384,020: —. Motsvarande kostnader hava efter genomförandet av förenklingarna enligt tredje försvarsberedningens förslag av nämnden år 1914 med användande av samma å-priser beräknats till kronor 1,335,900: —, och lägsta ingivna anbudet, vilket även antagits till utförande, slutar å ett belopp av kronor 1,337,800: — för samma byggnadsarbeten.

(I samband härmed torde kunna omnämnas, att vid ifrågavarande entreprenad högsta anbudet bland 8 stycken inkomna slutade å icke mindre än kronor 1,711,295: — samt att genomsnittssiffran å de avgivna anbuden uppgick till kronor 1,474,262: 50.)

Som framgår av förstnämnda siffror, visar det sig, att besparingarna med avseende å dessa arbeten belöpa sig, vid jämförelse med de hos nämnden gjorda beräkningarna, till kronor 48,120: — samt, i förhållande till det lägsta avgivna och antagna anbudet, till kronor 46,220: —.

För övriga arbeten, som beröras av förenklingsförslaget, uppgå besparingarna till kronor 33,630: —, vadan sammanlagda beloppet av tredje försvarsberedningens besparingar skulle utgöra kronor 81,750: — mot av försvarsberedningen beräknad motsvarande siffra å kronor 133,000: — och sålunda med kronor 51,250: — understiga beredningens beräkningar i detta avseende.

Vid dessa beräkningar äro emellertid inga besparingar beträffande underofficersbostäderna medtagna.

Kostnaderna för dessa bostäder vid Vänersborgs-etablissemangets, utförda dels i en särskild byggnad för flera familjer, för vilken byggnad grund redan förut var lagd, dels ock i föreslagna två-familjsbus av trä, uppgå till kronor 124,800: — mot av i det av Kungl. Maj:t fastställda kostnadsförslaget upptagen summa av kronor 138,400: —, vadan en besparing å kronor 13,600: —, eller således något mer än vad nämnden i underdånig skrivelse den 27 mars 1914 i ämnet uppgivit, uppkommer.

Slutligen vill nämnden i underdånighet framhålla, att, om, som tredje försvarsberedningen föreslagit, källarna skola iordningställas till förrådslokaler, det ekonomiska resultatet av besparingarna på grund av med dessa arbeten förenade kostnader givetvis kommer att än ytterligare försämrats, då beredningen i sina beräkningar därför icke upptagit några kostnader.

Visserligen torde med avseende å kostnaderna för Vänersborgs-etablissemang de rådande politiska förhållandena och svårigheten att erhålla kredit i viss mån inverkat stegrande på entreprenadanbudet, men torde detta dock icke hava varit av så väsentlig betydelse, då de inom nämnden uppgjorda kostnadsberäkningarna i detta avseende, med bibehållande av samma à-priser, som tillämpades i tredje försvarsberedningens beräkningar, i det allra närmaste överensstämde med det lägsta avgivna anbudet.

Samtidigt med utarbetandet av ritningarna för Vänersborgs-etablissemanget hava även inom nämnden kostnadsberäkningar med utnyttjande av tredje försvarsberedningens samtliga besparingsförslag, även med avseende å kasernhusens källare, samt med förrådsutrymmen i huvudsaklig överensstämmelse med beredningens förslag uppgjorts beträffande Kronobergs regementes kasernetablissemang invid Växjö, där icke, såsom vid Vänersborgs-etablissemang, redan lagda grunder hindrade den fulla tillämpningen av ifrågakommande besparingsförslag.

Dessa inom nämnden uppgjorda kostnadsberäkningar för Växjö-etablissemang visa ett något sämre resultat beträffande besparingarna i kostnaden för byggnadernas uppförande, beroende på ökning i kostnaderna genom utgrävning och iordningsställande till förrådsrum av källarna uti samtliga tre kasernhusen, eller 81,575 kronor mot av tredje försvarsberedningen beräknade kronor 148,000:— samt beträffande underofficersbostäderna en besparing av 13,950 kronor.

Då det sålunda visade sig, att tredje försvarsberedningens föreslagna förenklingar, med bibehållande av fyravåningskaserner och i övrigt hittills använda anordningar av till etablissemang hörande andra byggnader, icke medförde åsyftat resultat, samt dessutom erforderliga förrådsutrymmen med denna typ icke kunde erhållas, utan att särskilda byggnader och skjul med därav föranledda stora kostnader uppfördes, har nämnden sökt att på annat sätt uppnå ett bättre ekonomiskt resultat i dessa avseenden, utan att dock byggnadernas ändamålsenlighet förfelades eller rimliga anspråk på bekvämlighet åsidosattes.

Nämnden hade nämligen trott sig finna, att det under vissa förutsättningar skulle låta sig göra att uppföra etablissemang med två-våningskaserner med jordvåning till minst lika billigt pris som med fyra-våningskaserner, och vidtog åtgärder för att utreda detta spörsmål genom utförandet av ritningar och kostnadsberäkningar. Det resultat, som nämnden därvid kom till, bekräftade nämndens åsikt i detta avseende.

Nämnden hade tidigare bemärkt, att vid förut gjorda jämförelser mellan kostnaderna för de båda typerna samma förutsättningar legat till grund beträffande utnyttjandet av kasernhusets källare och vindar, nämligen att i källrarna och i vindarna icke skulle inrymmas andra lokaler än de, som upptogos av för samma byggnad erforderligt årsbehov av bränsle och värmeledning samt för de i densamma förlagda kompaniernas speciellt erforderliga förråd. Med en sådan förutsättning blir givetvis fyra-våningstypen billigare än två-våningstypen.

Genom utnyttjande däremot för alla behöfliga förråd och verkstäder av de högst väsentligt utökade utrymmena i källare och vindar, som givetvis vinnas vid två-våningskaserner, ställer sig den ekonomiska frågan helt och hållet annorlunda och till fördel för sistnämnda typ.

I överensstämmelse härmed har nämnden låtit utarbета nya förslagsritningar till ett etablissemang med användande av två-våningskasernstyp med jordvåning, därvid kasernhusen så inrättats, att de rymde vart och ett 2 kompanier, som disponera var sin hälft av byggnaden i två våningar. Dessa ritningar, vilka närmast avsetts att komma till användning vid Växjö-etablissemang, torde emellertid jämväl i huvudsak kunna läggas till grund för uppförande av samtliga de återstående etablissemangen.

De synpunkter, som nämnden därvid särskilt iakttagit vid uppgörande av sitt förslag, kunna sägas hava varit följande:

1) fyra-våningskasernernas utbytande mot två-våningskaserner med jordvåning,

2) uteslutande ur kasernhusen av fanjunkarelägenheterna samt dessa bostäders förläggande till särskilda småhus, antingen av sten, sammanbyggda med kasernhusen, eller av trä, förlagda på ett icke alltför långt avstånd från desamma,

3) utnyttjande i största tänkbara utsträckning av kasernhusens jordvåningar och vindar,

4) byggnadstypernas förenkling,

- 5) sammanförande av flera mindre byggnader till ett byggnads-komplex,
- 6) vissa byggnaders uppförande av trä i stället för som förut av sten, samt
- 7) centralisering vid uppgörande av situationsplan.»

Nämnden föreslår sålunda, bland annat, att den hittills i allmänhet använda kaserntypen i fyra våningar utbytes mot tvåvåningskaserner. Med anledning härav anhåller jag att få i korthet redogöra för vad som hittills förekommit i fråga om valet av kaserntyp.

Sedan 1901 års riksdags beslut angående ny härordning blivit godkänt av Kungl. Maj:t, uppdrogs åt *chefen för fortifikationen* att låta utarbeta detaljerade förslag till typer för de nya kasernetablissemang, som med anledning härav skulle uppföras. Denne avlämnade samma år dylikt förslag, upptagande sex manskapskaserner i två våningar med ett kompani förlagt i varje våning.

Historik över
kaserntyps-
frågan.

Med föranledande av inom riksdagen uttalade önskemål uppdrog emellertid Kungl. Maj:t den 8 november 1901 åt en av fyra utav riksdagens ledamöter sammansatt *granskningsnämnd* att avgiva utlåtande över det av *chefen för fortifikationen* utarbetade förslaget. Granskningsnämnden avgav i februari 1902 det begärda utlåtandet och framhöll däri, bland annat, att nämnden i avsikt att genom förändrade anordningar kunna åstadkomma besparingar riktat sin uppmärksamhet därpå, att åtskilliga av de utav fortifikationen föreslagna byggnaderna kunde sammanföras, så att de bleve färre till antalet men inrymde flera våningar. Å grundläggning och takkonstruktioner kunde därigenom vinnas icke obetydliga besparingar. Byggnadernas ökande i höjd, inom rimliga gränser, behövde ingalunda minska deras ändamålsenlighet. Genom manskapskaserternas uppförande i flera våningar skulle, förutom den därigenom uppkommande vinsten i ekonomiskt avseende, vinnas jämväl den förmånen, att en hel bataljon, sålunda en enhet inom regementet, kunde inrymmas i samma byggnad.

Granskningsnämnden lät utarbeta två alternativa förslag till manskapskasern för ett fältinfanteriregemente. Det ena förslaget, benämnt alternativ A, innebar, att varje manskapskasern skulle uppföras i tre våningar, av vilka den första och andra vardera inrymde två kompanier och sålunda båda tillsammans en bataljon samt den tredje våningen dagrum, lektionsrum och hantverksrum; varförutom i alla tre våningarna fördelats bostäder för underofficerare till lika antal som enligt fortifikationens förslag med visst undantag. För varje kompani hade dessutom

invid dess logement anordnats en handrustkammare. Vindsutrymmet hade däremot icke tagits i anspråk för annat än förrådsrum. Enligt det andra förslaget, alternativ B, skulle varje manskapskasern uppföras i fyra våningar, vardera inrymmande ett kompani. Inom varje våning skulle utom logement finnas dagrum, lektionsrum och handrustkammare. Bostäder till lika antal som i alternativ A skulle beredas underofficerare inom de särskilda våningarna och vinden användas endast till förrådslokaler och hantverksrum.

Över detta betänkande inforrades utlåtande av *arméförvaltningen å fortifikationsdepartementet*, som i anledning därav med underdånig skrivelse den 25 mars 1902 till Kungl. Maj:t överlämnade ett från chefen för fortifikationen inhämtat yttrande, däri arméförvaltningen instämde.

Chefen för fortifikationen anförde beträffande granskningsnämndens förslag, att de av honom föreslagna infanterikasernerna i två våningar skulle utbytas mot bataljonskaserner i tre eller fyra våningar, att en byggnad i tre eller fyra våningar givetvis ställde sig billigare än byggnader, inneslutande samma lokaler i endast två våningar. Men med de höga byggnaderna följde ock en del ganska avsevärda olägenheter. Att sålunda inom en enda i fyra våningar uppförd byggnad sammanföra så stor styrka som fyra kompanier (1,000 man under repetitionsövningarna) jämte tolv familjer kunde från hygienisk synpunkt sett ej vara så välbetänt. Detta hade ock framhållits i medicinalstyrelsens yttrande av den 18 mars 1881 angående kommitténs för ordnande av den militära hälsovården förslag av den 24 januari 1879, vari anfördes, dels »att större byggnader i flera våningar måste ur sanitär synpunkt anses olämpliga», och dels »att 2-våningsbyggnader för högst 2 kompanier med gavelrum för underbefäl och särskilda byggnader för övriga ändamål torde vara för våra förhållanden för närvarande mest lämpliga manskapskaserner». *Chefen för fortifikationen* ville dessutom påpeka, att det vid flera tillfällen inträffat, att hela kasern- eller barackbyggnader vid utbrott av smittosamma sjukdomar hastigt måst utrymmas. Vid sådant förhållande låge det i öppen dag, att det bleve svårare att ordna den provisoriska inkvarteringen, ju större den styrka vore, för vilken sådan måste beredas, synnerligast under de tider på året, då truppen icke kunde förläggas i tält. Ett förhållande, likaledes värt att beaktas, ehuru av underordnad betydelse i jämförelse med det nyss angivna, vore, att vid användandet av kaserner i fyra våningar svårighet uppstode att ordna planutstakningen för hela etablissemanget så, att kasernbyggnaderna finge ett med hänsyn till väderstreck lämpligt

läge, utan att berättigade fordringar på etablissemangets utseende i dess helhet allt för mycket åsidosattes. En ytterligare synpunkt att beakta vore olägenheten, ja vådan av att hava dyrbara beklädnadsförråd belägna på vindarna till så höga kaserner som fyra våningar. Den möjligheten vore vidare icke heller utesluten, att den mark, där ett etablissemang av militära eller andra skäl borde förläggas, icke utan dryga kostnader för undergrunden tilläte ditläggandet av så höga och tunga byggnader som en sådan i fyra våningar. Inom fortifikationen hade till en början även uppgjorts ett förslag till infanterikasern i fyra våningar, vilket förslag emellertid av förutnämnda skäl ej lagts till grund för kostnadsberäkningarna, då det endast borde komma till användande, där kaserntomtens utrymme vore så knappt, att en sådan utväg *måste* tillgripas. Icke heller syntes trevåningsbyggnader vara att förorda, annat än där den taktiska indelningen gäve anledning till användande av dylika. Vad kostnadsfrågan beträffade ställde sig denna såväl för tre- som för fyra våningskasernerna ej så fördelaktig, som granskningsnämnden föreställt sig.

Riksdagen anförde i sin skrivelse nr 113 år 1902 (sid. 27), att i avseende å de inom fortifikationen uppgjorda planerna till de föreslagna nya etablissemangen och till förändringar vid redan befintliga etablissemang samt den av Kungl. Maj:t för granskning av dessa planer tillsatta nämnds däröver avgivna utlåtande och framlagda ändringsförslag ävensom chefens för fortifikationen häremot gjorda erinringar riksdagen, som icke kunnat ingå i detaljerad prövning av dessa olika förslag, velat framhålla följande.

I likhet med nämnden ansåge riksdagen det önskligt, att byggnaderna om möjligt sammanfördes, så att de bleve färre till antalet, men rymde flera våningar. Därför syntes fortifikationens ursprungliga förslag med manskapskaserner av endast två våningars höjd icke böra komma till utförande annorstädes, än där lokala förhållanden, taktiska skäl eller andra omständigheter gjorde en sådan anordning oundviklig. Valet syntes däremot i allmänhet böra stå mellan kaserner i tre eller fyra våningar, vilka bägge typer syntes i det hela väl tillfredsställa berättigade krav. Huruvida den ena eller andra typen skulle användas, borde bliva föremål för prövning i varje särskilt fall med hänsyn till därvid inverkan omständigheter, men syntes förslaget med fyra våningar böra vinna så utsträckt tillämpning som möjligt.

Arméns kasernbyggnadsnämnd yttrade beträffande typfrågan uti utlåtande den 9 november 1907 följande.

Normaltypen för ett kasernetablissemang, sådan den senast faststälts till utförande i vårt land, hade beträffande kasernbyggnaderna utgjorts av tre fyravåningshus, inrymmande i varje våning ett kompani, så att sålunda i varje byggnad kunnat förläggas en bataljon. Ur flera synpunkter hade nämnden icke kunnat finna denna byggnadstyp tilltalande. Då varje kasernbyggnad vore avsedd att under en del av året mottaga en manskapsstyrka på 700 à 800 man, syntes det nämnden, så mycket mera som förenämnda förslagsritningar utvisade allenast en utgång å byggnadens ena gavel för hela denna kontingent, icke vara lämpligt att bibehålla fyravåningssystemet. Man tänke sig t. ex., huru en sådan byggnad skulle kunna utrymmas vid uppkommande eldfara. Såsom reservutgångar vid ett dylikt tillfälle hade man visserligen framhållit dels fönstren, dels ock en särskild utgång för underofficerarna, belägen å byggnadens andra gavel, dit tillträde dock måste banas genom att spränga en dörr, som i allmänhet hölles låst. Även för den dagliga tjänsten syntes en fyravåningsbyggnad erbjuda åtskilliga olägenheter, synnerligast för de i översta våningen inlogerade. Den frågan uppställde sig då, vilken kasernbyggnadstyp kunde anses som den bästa. Från alla synpunkter, särskilt den militära, erbjöde, enligt vad allmänt vore erkänt, systemet med *halvbataljonskaserner*, rymmande var och en två kompanier, som disponerade var sin hälft av byggnaden i två våningar, *de ojämförligt största fördelarna*. Men uppförandet av sådana byggnader torde i de flesta fall *omöjliggöras av ekonomiska skäl*. Man måste alltså söka finna en annan för vårt land så vitt möjligt lämpligare kasernbyggnadstyp. Såsom sådana erbjöde sig då fyravånings- och de även å några ställen i Sverige använda trevåningskasernerna. Då samtliga militära myndigheter, vilkas yttranden i förevarande frågor kommit nämnden tillhanda, med undantag av två, icke haft något ur militär synpunkt att erinra mot förläggande av ett regementes kompanier uti fyra trevånings- i stället för uti föreslagna tre fyravåningskaserner, samt flera myndigheter därjämte på det livligaste framhållit önskvärdheten av denna byggnadstyp, tvekade nämnden icke att förorda trevåningssystemets användande i regel. Att de lokala förhållandena å särskilda platser kunde föranleda avvikelser härutinnan, vore redan i det föregående berört. Ur såväl praktisk som hygienisk synpunkt erbjöde trevåningskaserner många företräden framför fyravåningsbyggnader. Risken av eldfara minskades väsentligt, och det bidroge i alla avseenden till trevnad och snygghet, ju mindre antal människor bodde i varje hus, synnerligast då uppgångarna vore gemensamma för hela huset.

De uppgjorda förslagen till tre- och fyra-våningskaserner underkastades även granskning av fyra ledamöter av riksdagen, vilka jämlikt den 31 maj 1907 lämnat bemyndigande av dåvarande chefen för lantförsvarsdepartementet tillkallats för att i egenskap av *sakkunniga* avgiva yttrande över ärenden rörande byggnader för armén. Pluraliteten av de sakkunniga yttrade i sitt den 13 februari 1908 avgivna utlåtande, att ur hygienisk, eldsäkerhets- och bekvämlighetssynpunkt ett åt alla sidor fritt liggande fyra-våningshus såsom bostad åt friska unga män icke torde få anses medföra några anmärkningsvärda olägenheter, särskilt om man gjorde en jämförelse med städernas såsom familjebostäder avsedda fem—sex-våningshus, belägna vid trånga gator och gårdar och sammanbyggda med andra liknande hus. Även om tre-våningskaserner i berörda hänseenden kunde vara att föredraga framför fyra-våningshus, torde emellertid den av kasernbyggnadsnämnden föreslagna anordningen att inhysa manskap från olika bataljoner i samma byggnad med gemensamma ingångar till de olika våningarna ur militär synpunkt vara en bestämd olägenhet, i synnerhet som utvecklingen numera syntes gå därhän, att bataljonscheferna tillades allt större självständighet och ansvar för de under dem lydande truppavdelningar. På den grund ansåge nämnda sakkunniga sig icke kunna förorda den dittills använda fyravåningskasern-typens utbytande mot den av kasernbyggnadsnämnden föreslagna i tre våningar. En av de sakkunniga var så till vida av annan mening, att han icke ville giva avgjort företräde åt någondera av ifrågavarande kaserntyper utan ansåge, att desamma allt efter sig företeende omständigheter och lokala förhållanden kunde alternativt komma till användning.

Typfrågan behandlades därefter i Kungl. Maj:ts *proposition* (nr 177) till 1908 års riksdag angående uppförande av nya kasernetablissemang för femton infanteriregementen. Till det vid denna proposition fogade statsrådsprotokollet för den 3 april 1908 yttrade dåvarande *chefen för lantförsvarsdepartementet*, bland annat, följande:

»Enligt det av 1902 års riksdag gjorda uttalandet skulle, åtminstone i regel, tvåvåningskaserner icke uppföras. Valet skulle stå mellan tre- eller fyravåningskaserner, vilka senare i allmänhet skulle givas företräde. Härvid torde hänsyn till kostnadsfrågan huvudsakligast hava gjort sig gällande. De trevåningskaserner, varom riksdagens uttalande rör sig, voro nämligen av en helt annan och dyrare typ än den, varom nu är fråga. Är denna uppfattning av innebörden utav riksdagens skrivelse riktig, torde trevåningskaserner kunna komma till vidsträcktare användning, om kostnaderna för dem genom användande av en annan typ

skulle kunna nedbringas, så att någon avsevärdare kostnadsökning därigenom ej uppkomme, och under förutsättning att typen befunnes ändamålsenligare än fyravåningstypen, samt att lokala förhållanden och andra omständigheter ej lägga hinder i vägen. Arméns kasernbyggnadsnämnd har eftersträvat att finna en sådan typ, som utan att medföra högre kostnader skulle kunna erbjuda större fördelar än fyravåningskasernerna, och då enligt Kungl. Maj:ts och riksdagens beslut uppförandet av ifrågavarande byggnader uppdragits åt denna av i byggnadsfrågor erfarna män sammansatta nämnd, på det att vid dessa arbetens utförande genom praktisk verksamhet vunnen sakkunskap och förutseende skulle få göra sig gällande, synes mig vid prövningen av de olika föreliggande förslagen synnerligt avseende böra fästas vid vad nämnden förordat.»

Departementschefen anförde vidare, att han ansett sig böra i föreliggande fråga rådgöra med militära chefer, som i detta hänseende kunde anses besitta erfarenhet eller eljest hava ett särskilt intresse av frågans lösning på ett fullt tillfredsställande sätt, för att på sådant vis få utrönt, i vad mån rent militära krav kunde lägga hinder i vägen för ett behörigt beaktande av vad kasernbyggnadsnämnden, från sina synpunkter sett, funnit önskvärt. Med ledning av vad de på grund härav tillkallade militära cheferna ävensom överfältläkaren i avgivet yttrande anført rörande kasernbyggnadsfrågan, skärskådade departementschefen härpå ur olika synpunkter frågan därom, åt vilken av de föreslagna kaserntyperna företräde borde givas, och anförde i detta sammanhang huvudsakligen följande:

Ur *hygienisk* synpunkt hade av militärhygienens målsmän alltid den grundsatsen hävdats, att det vore fördelaktigare att hava ett regementes manskapsstyrka förlagd i fyra mindre i stället för tre större byggnader. Erfarenheten gäve ock vid handen, att då smittosamma sjukdomar utbrutit inom ett kasern- eller lägeretablissemang, man ofta nog måste utrymma hela den byggnad, där smittoämnena innästlat sig, vilken byggnad, oaktat all strävan att isolera de särskilda lokalerna från varandra, dock i sin helhet bleve infekterad. Det vore då uppenbart icke allenast, att vid mera hopträngd förläggning ett större antal värnpliktiga och fast anställda vid sjukdomens utbrott löpte fara att nedsmittas, utan ock att, då utrymning måste ske, svårigheterna att inkvartera den sålunda husvilla styrkan bleve allt mer betydande, ju större denna styrka vore och ju mindre utrymme för inkvarteringen, som stode till förfogande. Det vore givetvis svårare att fördela 4 kompaniers manskap på 8 kompanier än att fördela 3 kompaniers på 9.

I fråga om *brandsäkerheten* hade brandchefen i Stockholm, efter att hava genomgått ritningarna, förklarar, att ur såväl släcknings- som räddningssynpunkt trevåningskaserner vore att föredraga framför fyra-vånings sådana. Särskilt kunde de å vindarna befintliga förråden lätt bliva en farlig eldhärd, varför man borde undvika att förlägga dyrbara klädes- och utredningsförråd på vindarna till så höga kaserner som sådana i fyra våningar.

Med hänsyn till *bekvämlighet* och *trevnad* måste även trevåningskaserner föredragas. Enligt den vanliga dagordningen måste ett i fjärde våningen förlagt kompani gå ned och upp för de tre trapporna minst fjorton gånger om dagen, nämligen åtta gånger för måltiderna samt sex gånger, ofta nog med gevär och packning, för övningarna, vartill vanligen komme ett par gånger för enskilda angelägenheter. Må vara, att detta för unga, friska personer ej vore förenat med någon större olägenhet. Säkert vore dock, att en sådan förläggning icke bidroge till att göra krigstjänsten omtyckt, minst av de värnpliktiga från landsbygden, vilka i allmänhet vore ovana att gå i trappor. Det vore även en avsevärd olägenhet ur bekvämlighetssynpunkt att hava kompaniernas samtliga förråd förlagda å vinden till en så hög byggnad.

Ur *militär* synpunkt framhölls, att ehuru visserligen hela bataljonens förläggning till en enda byggnad ur befälsföringssynpunkt syntes hava vissa fördelar, torde dock, under förutsättning av lämpliga anordningar beträffande utgångarna, någon olägenhet av bataljonens delning på tvenne bredvid varandra belägna byggnader icke vara att befara.

Med hänsyn till *byggnadernas läge i terrängen* syntes mindre och lägre kasernbyggnader vara lättare att placera i terrängen än högre, vilket i synnerhet torde vara fallet, då terrängen vore mycket kuperad, såsom händelsen vore på flera av de föreslagna kasernplatserna. Här vore det tvivelsutan mindre lämpligt att uppföra stora, höga fyra-våningsbyggnader, om man genom att välja en mindre och lägre byggnadstyp såsom trevåningskaserner kunde bättre utnyttja och få bättre skydd av terrängen. Ett dylikt skydd vore särskilt önskvärt, där kasernplatsen hade ett högt läge eller etablissemanget komme att bliva beläget i närheten av något större vatten, såsom Mälaren, Hjälaren och Väneren, vilket läge i annat fall torde komma att föranleda ökad kostnad för kasernernas uppvärmning under den kalla årstiden. *Två-våningskaserner vore otvivelaktigt här den lämpligaste typen av dem, som skulle kunna ifrågakomma.*

Såsom sin slutliga mening framhöll departementschefen, att han ansåge det högeligen önskvärt, att manskapskasernerna finge uppföras i

tre våningar i de fall, där ej lokala eller andra förhållanden föranledde undantag. Han yttrade vidare, att de rent militära olägenheter, som kunde vara förenade med kaserner av trevåningstyp, icke borde få ställa sig hindrande i vägen för en anslutning till kasernbyggnadsnämndens förslag.

1908 års riksdag anförde i sin skrivelse nr 4 (sid. 22—23) följande: »Vidkommande manskapskasernerna anser riksdagen i likhet med de sakkunnige, att varje kasern i allmänhet bör uppföras för en bataljon, och att endast särskilda förhållanden på byggnadsplatsen eller andra tungt vägande skäl böra kunna föranleda till avvikelse från denna princip. Då fyrvåningskaserner måste anses vara billigast i uppförande och de tre trapporna icke torde kunna påvisas medföra någon avsevärd olägenhet för ungt folk i värnpliktsåldern, synes denna typ i allmänhet böra bibehållas. Därest lokala eller andra förhållanden nödvändiggöra en annan byggnadstyp, synes en sådan kunna utarbetas, rymmande en bataljon i likhet med den av 1901 års granskningsnämnd alternativt förordade trevåningskasernen. Departementschefen har beträffande den sistnämnda anført, att den visserligen tillfredsställde stora fordringar men visade sig enligt gjorda beräkningar ganska dyr att utföra. Emellertid torde det ingalunda vara omöjligt att åstadkomma en ny, billigare typ till sådan kasern. Under alla förhållanden synas tre stycken trevåningskaserner, rymmande vardera fyra kompanier, böra kunna uppföras för mindre kostnad än de av kasernbyggnadsnämnden föreslagna fyra trevåningskasernerna med plats för tre kompanier i varje. Genom sistnämnda anordning nödvändiggöres härjämte en splittring av bataljonsförbanden, något som av flera skäl icke synes lämpligt.»

I överensstämmelse med detta riksdagens uttalande hava samtliga av kasernbyggnadsnämnden hittills uppförda kasernetablissemang försetts med bataljonskaserner i fyra våningar.

Kasernbyggnadsnämndens förslag till 2-våningskaserner.

Då det emellertid, såsom förut anförts, visade sig, att kostnaderna för anskaffande av erforderliga förrådsutrymmen med tillämpning av den förutvarande kaserntypen bleve alltför höga, och kasernbyggnadsnämnden icke ansåg vad som hittills förekommit i denna fråga i och för sig utgöra hinder för nämnden att söka vid uppgörande av förslag till de återstående etablissemangen tillämpa en annan typ än med kasernhus i fyra våningar, om det skulle visa sig, att därigenom ett bättre ekonomiskt resultat *beträffande uppförande av etablissemang* i dess helhet kunde ernås, samtidigt som ur hygienisk, brandsäkerhets-, bekvämlighets- och

trevnads- samt militär synpunkt ävensom med hänsyn till byggnadernas läge i terrängen stora fördelar därigenom vore att vinna, lät nämnden igångsätta de förarbeten, som resulterat i det nu föreliggande förslaget till kasernetablissemang för ett infanteriregemente, vilket förslag närmast är uppgjort för Kronobergs regemente men även avser att komma till användning vid övriga kasernbyggnader, som skola utföras av nämnden.

Innan förslaget blivit fullständigt utarbetat, begärde emellertid nämnden i skrivelse den 23 december 1914, att nämnden måtte sättas i tillfälle att med vederbörande arméfördelnings- och regementschefer överlägga om detsamma.

Med anledning därav tillkallades, jämlikt bemyndigande genom brev den 5 januari 1915, enligt generalorder samma dag cheferna för Första, Andra och Fjärde arméfördelningarna, generalintendenten samt cheferna för Första och Andra livgrenadjärregementena, Södermanlands, Kronobergs och Kalmar regementen samt Norra och Södra skånska infanteriregementena för att med kasernbyggnadsnämnden överlägga rörande ifrågavarande förslag till ny typ för kasernetablissemang.

Den sålunda tillkallade *militära granskningskommissionen* uttalade enhälligt den åsikten, att en kaserntyp med blott två våningar »givetvis» vore att föredraga framför den hittills tillämpade typen med kasernhus i fyra våningar, samt framställde vissa önskemål i fråga om detaljer av nämndens byggnadsplan, mot vilken de i stort sett icke hade något att erinra. För dessa önskemål redogöres längre fram i samband med de frågor, som därav beröras.

De av kommissionen framställda önskemålen hava med några få undantag tillgodosetts i det av nämnden utarbetade slutliga förslaget.

I sin ovanberörda skrivelse den 15 februari 1915 åberopar *kasernbyggnadsnämnden* i fråga om kaserntypen nyssnämnda, av dåvarande chefen för lantförsvarsdepartementet till statsrådsprotokollet den 3 april 1908 gjorda uttalande i typfrågan och framhåller, att detta uttalande visserligen avser jämförelse mellan tre- och fyrvåningskaserner, men att samtliga de synpunkter, som där anföras till fördel för trevåningskasernerna, göra sig gällande, och det i ännu högre grad, vid tvåvåningskaserner.

Härjämte anför nämnden för egen del följande:

I det stora hela uttalades redan av chefen för fortifikationen i dennes år 1902 avgivna, här ovan åberopade yttrande i ämnet samma synpunkter. Ännu fördelaktigare för tvåvåningsprincipen vore förut-

varande kasernbyggnadsnämndens ovan relaterade utlåtande den 9 november 1907, däri nämnden yttrade, »att från alla synpunkter, särskilt den militära, erbjöde, enligt vad allmänt vore känt, systemet med halv-bataljonskaserner, rymmande var och en två kompanier, som disponerade var sin hälft av byggnaden i två våningar, de ojämförligt största fördelarna».

Angående platserna för de återstående etablissemangen ville nämnden erinra, att Södermanlands regemente samt Norra och eventuellt även Södra skånska infanteriregementet komme att få sina kaserner belägna i närheten av Mälaren, respektive havet.

Vad de övriga etablissemangen anginge, lämpade sig, såsom framginge av närlagda situationsplaner, terrängförhållandena jämväl vid dessa väl för tvåvåningstypen.

Ur *militär* synpunkt ville nämnden, utom vad redan ovan framhållits i detta avseende tala för den nu föreslagna typen, åberopa 1915 års granskningskommissions uttalande, »att en kaserntyp med blott två våningar givetvis vore att föredraga framför den hittills i regel tillämpade typen med kasernhus i fyra våningar».

Nämnden ville dessutom i detta samband framhålla, att det ur såväl militär som trevnadssynpunkt vore tilltalande, att genom ifrågasvarande förslag med halv-bataljonskaserner, rymmande var och en två våningar, samtliga kompanier bleve fullständigt likställda, vilket vid tre- och fyra våningskaserner samt tvåvåningskaserner med ett kompani i varje våning däremot icke kunde bliva fallet.

Den enda anmärkning, som ur militär synpunkt framställdes mot det nya förslaget, skulle bestå däri, att med tvåvåningstypen en hel bataljon icke kunde komma att inrymmas i samma byggnad. Ifrågasvarande önskemål — att varje kasern borde uppföras för en bataljon —, som först uttalades av 1901 års granskningsnämnd och sedermera delades av pluraliteten av 1907 års sakkunnige, hade även av 1908 års riksdag framhållits som ett av motiven för användande av fyra-våningstypen.

Nämnden hade dock svårt att föreställa sig, att denna synpunkt skulle vara av någon som helst avgörande betydelse för frågan om val av kaserntyp, och åberopade i detta avseende vad dåvarande chefen för lantförsvarsdepartementet uttalat rörande denna fråga till meromnämnda statsrådsprotokoll den 3 april 1908:

»Ehuru visserligen hela bataljonens förläggning till en enda byggnad ur befälsföringssynpunkt synes hava vissa fördelar, torde dock under förutsättning av lämpliga anordningar beträffande utgångarna, någon

olägenhet av bataljonens delning på tvenne bredvid varandra belägna byggnader icke vara att befara.»

Sedan jag sålunda redogjort för vad som förekommit rörande frågan om två- eller fyra våningskaserner, övergår jag till att behandla de viktigaste av de övriga olikheterna mellan kasernbyggnadsnämndens nuvarande förslag och hittills tillämpade byggnadsplaner. I detta sammanhang vill jag redan nu påpeka, att de viktigaste av dessa övriga olikheter äga ett direkt samband med införandet av två våningskaserner.

Övriga olikheter mellan nu föreliggande förslag och äldre kasernbyggnader.

Kasernbyggnadsnämnden har själv såsom de synpunkter, vilka nämnden särskilt iakttagit vid uppgörandet av sitt förslag, angivit:

uteslutande ur kasernhusen av fanjunkarebostäderna samt dessas förläggande till särskilda småhus;

utnyttjande i största tänkbara utsträckning av kasernhusens jordvåningar och vindar;

byggnadstypernas förenkling;

sammanförande av flera mindre byggnader till ett byggnadskomplex;

vissa byggnaders uppförande av trä i stället för som förut av sten; samt

centralisering vid uppgörandet av situationsplanen.

I fråga om *uteslutande ur kasernhusen av fanjunkarelägenheterna samt dessa bostäders förläggande till särskilda småhus* yttrar nämnden huvudsakligen följande:

Vid de hittills uppförda etablissemangen hade de tolv fanjunkarna — kompaniadjutanterna — haft sina bostäder, bestående för var och en av en lägenhet å tre rum och kök, förlagda till kasernhusens flyglar.

Det hade emellertid vid flera tillfällen och särskilt av medicinska myndigheter framhållits de olägenheter, som ur sanitärt hänseende vore en följd av underofficersbostädernas förenande med manskapskasernerna.

Ävenledes hade i statsrådsprotokollet den 3 april 1908 dåvarande chefen för lantförsvarsdepartementet påpekat, att den omständigheten, att flera familjer vore boende i kasernerna och hade sina med elfarliga ämnen ofta uppfyllda lokaler av olika slag i omedelbar närhet av de dyrbara persedelförråden, givetvis medförde en viss ökad eldfara.

Med hänsyn till disciplinen hade det emellertid hittills ansetts oeftergivligt, att fanjunkarna erhöles sina bostäder inom kompanierna.

Tredje försvarsberedningen hade i detta avseende gjort en eftergift åt hemtrevnadssynpunkten genom sitt förslag att borttaga passagen mellan ifrågavarande bostadslägenheter och manskapslokalerna. Härigenom uppkomme emellertid för kompaniadjutanten den svårigheten, särskilt

om hans lägenhet vore högt upp belägen i flygeln, att han måste anlita trapporna mycket för att från sin bostad begiva sig ned på kaserngården och därefter upp till sitt expeditionsrum i kasernhuset.

Nämnden hade i sitt ifrågavarande förslag tagit steget fullt ut och berett bostäder för fanjunkarna i särskilda småhus, antingen av sten, sammanbyggda med kasernhusen, eller av trä, förlagda nära intill desamma. Det första alternativet vore tillämpat med avseende å fanjunkarna för de uti kasernhusen IA och IB samt IIA och IIB inrymda kompanierna, då däremot det senare alternativet på grund av lämplighetsskäl ansetts böra ifrågakomma för fanjunkarna vid de i kasernhusen IIIA och IIIB förlagda kompanierna.

Härigenom hade fanjunkarna ur trevnadssynpunkt kommit i likställighet med de gifta sergeanterna.

1915 års militära granskningskommission hade rörande denna förlägningsfråga uttalat, »att, därest det utan ökade kostnader läte sig göra, skulle ifrågavarande bostäder sammanbyggas med kasernhusen, men eljest anordnas i särskilda hus på ett icke alltför långt avstånd från desamma».

I samband härmed ville nämnden meddela, att genom vederbörande regementschefer tillställts nämnden framställningar från underofficerskårerna vid såväl Kronobergs som Västgöta regemente, däri önskemål framställts om att för underofficerarnas bostäder det så kallade egna hems systemet måtte få komma till användning.

Då slutligen ur byggnadskostnadssynpunkt ett dylikt ordnande av dessa bostadsförhållanden visat sig fördelaktigt, trodde nämnden, att denna bostadsfråga på detta sätt vunnit en lycklig lösning.

Vidkommande frågan om *utnyttjande i största tänkbara utsträckning av kasernhusens jordvåningar och vindar* hade, såsom redan förut framhållits, stora utrymmen med avseende å jordvåningar och vindar vunnits därigenom, att enligt nämndens förslag sex kasernbyggnader skulle komma till uppförande i stället för de tre kasernhusen av fyravåningstypen.

Förutsättningen för att nämnden skulle kunna till fullo tillgodogöra sig dessa, för en jämförelsevis ringa kostnad ernådda utrymmen, vore emellertid, att dessa lokaler erhöles tillräckligt med värme och ljus samt att de bleve fria från fukt, så att de kunde tjäna som förvaringsrum för alla ifrågakommande förråd och till lokaler för verkstäder.

Hittills hade obenägenheten mot att använda jordvåningarna till annat än lokaler för värmeledning och bränsle varit mycket stor. Er-

farenheten hade dock numera visat, icke blott att med användande av fullständiga värmelednings- och ventilationssystem dessa jordvåningar kunde erhålla erforderlig värme, utan även att fuktigheten försvunne, allt likväl under förutsättning, att erforderlig dränering kring byggnaderna verkställdes.

Då vid nu ifrågavarande etablissemang alla dessa förutsättningar vore för handen, samt vissa lokaler, avsedda för gevärsförråd och dylikt, genom asfaltisolering dessutom fullständigt skyddats för fukt, hade nämnden, vid det förhållande tillika, att rikligt med dagljus strömmade in genom fönstren, då jordvåningarna vore så högt lagda, eller blott cirka 50 cm. under markens nivå, trott sig lugnt kunna använda källarna till för desamma av nämnden ytterligare avsedda ändamål, nämligen till förvaringsrum för förråd samt till lokaler för verkstäder av skilda slag. Genom dessa anordningar hade man ernått det resultatet, att sex stycken kasernbyggnader i två våningar med jordvåning och vind samt med fanjunkarebostäder ersatte följande byggnader av den hittills gällande typen, nämligen

3 st. kasernbyggnader i fyra våningar med fanjunkarebostäder,
fordons- och persedelförråd,
gevärsförråd och smedja,
verkstadsbyggnad,
förrådsskjul,
brandredskapsbod samt
3 st. avträdesbyggnader.

I fråga om *byggnadstypernas förenkling* hade redan 1902 års riksdag uttalat, att den i likhet med 1901 års granskningsnämnd ansåge, att byggnadernas utstyrsel borde göras helt enkel, och att onödiga prydnader borde uteslutas.

I överensstämmelse härmed hade nämnden vid uppgörandet av detta förslag ej blott fäst stor vikt vid att på allt sätt genom förenklingar i byggnadskonstruktionen och den arkitektoniska utstyrseln söka uppnå möjligast låga byggnadskostnader utan även haft uppmärksamheten riktad därpå, att blivande underhållskostnader för byggnaderna skulle bliva så lindriga som möjligt.

Sälunda hade kasernhusens fasader givits den tänkbarast enkla form, utan onödigt framskjutande byggnadspartier. Likaså vore takanordningarna av enklaste beskaffenhet, men med taktäckningsämne (taktegel), som, vad underhållet beträffade, torde få anses varaktigare och billigare än något annat dylikt ämne.

För att i möjligaste mån förenkla och förkorta ledningsnätet hade nämnden i sitt förslag *sammanfört alla de byggnader, som stode i förbindelse med ångcentralen, till ett större byggnadskomplex.*

Sålunda hade kring ångcentralen grupperats kokinrättningen med disk- och serveringsrum, matsalsbyggnaden, köksuthuset, ävensom varmbad- och tvätthus med avklädningsrum samt i anslutning härtill gymnastik- och exercishuset, detta, bland annat, för att badavdelningens avklädningsrum och dusch skulle kunna begagnas för gymnastiken.

Genom sammanfattningen av samtliga dessa byggnader till en enhet undvekes en del kostsamma kulvertar, varjämte rörledningarna givetvis bleve kortare. Likaledes hade härigenom en centralisering ägt rum beträffande skötseln av ångcentralen med tillhörande maskinella anordningar, varigenom arbetet för den i sådant avseende anställda personalen högeligen underlättades.

Att uppföras av trä i stället för, som förut, av sten avsåges gymnastik- och exercishuset, mathallen, vissa underofficersbostäder samt mässbyggnaden.

Uti den 16 december 1913 avgivet underdånigt utlåtande med anledning av tredje försvarsberedningens förenklingsförslag hade arméförvaltningen framhållit åtskilliga ytterligare utvägar att erhålla minskning i kasernbyggnadskostnaderna, bland annat genom manskapsmatsalarnas och exercishusens uppförande av trä i stället för av sten.

Genom brev den 18 april 1914 hade Kungl. Maj:t anbefallt nämnden att vid planläggandet av återstående byggnadsarbeten taga under omprövning arméförvaltningens nyssberörda förslag till ernående av besparingar i kasernbyggnadskostnaderna.

På grund härav hade nämnden ansett sig böra i sitt underdåniga förslag iakttaga berörda utbyte av sten mot trä vid nyssnämnda utav arméförvaltningen angivna byggnader, då härigenom besparing av 6,000 kronor kunde vinnas.

För egen del ville nämnden emellertid framhålla, att, då ifrågasvarande besparing icke vore större, samt ur såväl brandsäkerhets- som underhållssynpunkt ett uppförande av dessa byggnader utav sten givetvis vore att föredraga, densamma skulle anse lyckligt, ifall Kungl. Maj:t täcktes föreskriva, att manskapsmatsalarna och exercishusen skulle uppföras av sten.

Härigenom komme också etablissemangets samtliga byggnader inom det inhägnade området med undantag av marketenteriet samt några småbyggnader, såsom halmbod, ammunitionsbod etc., att bliva

enhetligt uppförda av ur brandsäkerhets- och hållbarhetssynpunkt tjänligt material.

Vad däremot underofficersbostäderna och mässbyggnaden anginge, torde andra synpunkter göra sig gällande. Ifrågavarande bostäder, varom här vore fråga, eller dylika för gifta sergeanter med vederlikar ävensom för de fanjunkare, för vilka icke bostäder kunnat beredas i med kasernhusen sammanbyggda småhus, hade nämnden tänkt sig skola uppföras i tvåfamiljshus av trä med små trädgårdsland bredvid desamma.

Som redan omnämnts, hade framställningar i dylikt hänseende gjorts av underofficerskårerna vid Kronobergs och Västgöta regementen. Enligt brev den 22 januari 1915 hade Kungl. Maj:t ävenledes, på framställning av chefen för Älvsborgs regemente, medgivit, att vid Borås-etablissemanget finge uppföras en- eller två-familjsbostäder av trä för 11 gifta underofficerare.

I synnerhet vid uppförande av sådana underofficersbostäder, men även i vissa fall av mässbyggnader skulle nämnden, till åtydnad av Kungl. Maj:ts föreskrift i ämnet, kunna tillgodogöra sig virke från tillgängliga byggnader å gamla mötesplatser, alldenstund dylikt av mindre dimensioner, vilket eljest vore svårt att använda, här kunde komma till bruk.

I de hos nämnden uppgjorda kostnadsberäkningarna hade emellerid allt virke för ifrågavarande underofficersbostäder och mässbyggnader upptagits till pris, motsvarande nyanskaffning av virke, detta enär på förhand icke kunde uträknas den besparing, som kunde vinnas genom användande av gamla byggnader. Utsikt till ytterligare besparing vore därför sannolikt här för handen.

Beträffande frågan om centralisering vid uppgörande av situationsplanerna hade nämnden vid uppgörande av dylika planer sökt att såvitt möjligt tillfredsställa militära, praktiska, sanitära och estetiska krav. För detta ändamål hade kasernhusen och övriga till etablissemanget hörande byggnader på sådant sätt grupperats, att den vid de hittills uppförda etablissemangen befintliga kaserngården uppdelats i *dels* en särskild uppställningsgård av något större dimensioner än det hittills fastställda minimimåttet, 8,000 kvm., *dels* ock smärre kaserngårdar mellan respektive byggnader, vilka senare gårdar ur såväl sanitär som estetisk synpunkt fått behålla sin naturliga terräng med å desamma växande träd, där sådana funnes, eller ock försetts med gräsmattor och planteringar, varjämte bakom etablissemangets huvudbyggnader anordnats en särskild så kallad arbets- och stallgård, omsluten av vinter- och sommarstall samt vagnsskjul m. m.

Vidare hade nämnden sökt att förlägga kasernerna med sin längd-axel i norr och söder, varigenom logementen komme att vetta åt öster eller väster samt därigenom alltid erhålla sol under någon del av dagen.

Byggnaderna vore slutligen grupperade så, att symmetri erhöles efter tvenne axlar, vinkelräta mot varandra.

Byggnader
enligt före-
liggande
förslag.

Det förslag till nybyggnader för Kronobergs regementes kasern-etablissemang, som nämnden framlagt, har utarbetats med tillämpning av ovan angivna principer och skiljer sig från förut framlagda förslag ej allenast beträffande kasernerna utan även med avseende på de övriga byggnaderna.

Detsamma omfattar sålunda följande byggnader nämligen:

Nu föreslagna byggnader: motsvarande *förut föreslagna byggnader:*

1. Kanslihus.		Kanslihus.
2—7. Kasernbyggnader, 6 st. i 2 våningar med jordvåning och vind.	}	3 kasernbyggnader i 4 våningar med källare och vind, fordons och persedelförråd, gevärsförråd och smedja, verkstadsbyggnad, förrådsskjul, brandredskapsbod och 3 st. avträdeshus.
8—9. Bostadshus av sten, 2 st., sammanbyggda med kasernhusen.		
10—11. D:o av trä 2 st. fristående.		
12—21. D:o av trä 10 st.	}	» större i 3 våningar, en mindre i 3 våningar.
22. Tvättstuga.		
23. Gymnastik- och ekonomibyggnad.	»	Gymnastik- och exercishus, kokinrättning, matsal, köksuthus, varmbad- och tvätthus, ångcentral.
24. Vakt- och arrestbyggnad.	»	Vakt- och arrestbyggnad.
25. Sjukhus.	»	Sjukhus.
26. Marketenteribygnad.	»	Marketenteribygnad.
27. Vinterstall med gödselstad.	»	Stall med vagnbod och ströbod.
28. Skjul för fordon.		
29. Ammunitionsbod.	»	Ammunitionsbod.
30. Halmbod.	»	Halmbod.

Av nämndens redogörelse för planläggningen av de olika byggnaderna tillåter jag mig att här anföra det väsentligaste.

Kanslihusets (1) planyta har något minskats i förhållande till den hittills använda typen. I övrigt äro åtskilliga detaljer i inredningen något förändrade.

Kasernbyggnaderna (2—7) äro så planlagda, att alla kompanierna bliva lika situerade med avseende på logementens belägenhet i förhållande till uppställningsgården samt inom och utom kasernerna liggande lokaler. Alla till kompanierna hörande förråd äro inrymda i jordvåningen och å vinden med för varje kompani lika bekväma lägenheter i förhållande till logementen.

Sålunda disponerar varje kompani en halv byggnad. Ingången, förlagd till byggnadens mitt, är gemensam för två kompanier, men kommunikationen mellan kompaniets skilda våningar sker genom särskilda trappor, löpande mellan jordvåning och vind. Logementen äro fördelade i två våningar, med fyra i bottenvåningen och två i trappa upp. Framför dem finnas i båda våningarna korridorer, 26 meter långa i bottenvåningen och 24 meter i trappa upp. Dag- och lektionsrummen äro förlagda till byggnadens mitt i trappa upp och intill varandra, men med särskilda ingångar. I varje våning finnes ett snyggningsrum med vidliggande urinoar-, klosett-, dusch- och torkrum. Antalet tvättställ o. d. står i förhållande till antalet logement, så att i bottenvåningen finnas dubbelt så många som i den övre och sammanlagt lika många som i hittills uppförda kasernbyggnader.

Manskapets avträden förläggas till dessa snyggningsrum, vilket länder till inbesparing av särskilda för ändamålet eljest erforderliga byggnader samt till ökad bekvämlighet.

En förutsättning härför är dock, att vattenklosetter (W. C.) införas, och föreslår nämnden sålunda dylika för hela etablissemanget med undantag för bostadshuset och stöder detta sitt förslag dels därpå, att under alla förhållanden sådana komma att anordnas inom kanslihus och sjukhus, dels ock på generalskommissionens av den 7 december 1906 härutinnan uttalade mening. Då dessutom till snyggningsrummen skola dragas avloppsledningar av större dimensioner, har det syntts lämpligt att utnyttja dessa ledningar även för W. C., helst som de komma att ingå i respektive städers ledningsnät eller ock sammanföras till ett reningsverk, som oavsett W. C. av andra skäl kommer att uppföras vid vissa etablissemang. Vidare har framhållits, att ventilationsproblemet torde vara lättare att lösa med denna anordning än med s. k. torrklosetter, och

att större snygghet torde kunna genomföras, då varje logement tilldelas särskilt för detsamma avskild klosett, som sålunda också lättare kan övervakas. Dessutom har erfarenheten visat, att uppgörelse om hämtning av kärnen blir allt svårare att träffa.

I förslaget ingå dessutom tvenne fristående urinoarer, avsedda att uppföras av järn enligt inom Stockholm använd typ i närheten av uppställningsgården.

I varje våning finnes rum för underbefäl, för korpraler i bottenvåningen och sergeanter 1 trappa upp, och så förlagda, att hela uppställningsgången blir synlig från dessa rum. Kompaniexpeditionen ligger i bottenvåningen omedelbart framför trappan.

Till jordvåningen hava förlagts putsrum och torkrum för varje kompani, det förra synnerligen rymligt och väl tillgodosett med fönster, det senare inbyggt för att bättre hålla värmen och försett med sekundärfönster.

De förrådslokaler, som tillhöra varje kompani, äro till en mindre del förlagda till jordvåningen och till den största delen på vinden. I jordvåningen finnas nämligen endast förrådsrum för vid dubbel beläggning erforderligt antal sängar för bottenvåningens fyra logement, tillsammans 60 st., under det att sängar för de två 1 trappa upp belägna logementen förvaras å vinden. Där finnas dessutom alla övriga förråd, såsom handrustkammare, omedelbart framför trappan, utrymmen till förvaring av manskapets civila kläder och koffertar, utrymmen för kasernutredning, rustkammare och rum för mobiliseringsförråd samt ett vindskontor för den i kompaniet boende sergeantens behov.

Alla dessa förrådslokaler äro större än vid de hittills uppförda etablissemangen, i det att sammanlagda golvytan är 3,300 kvm. i de förra mot endast 2,545 kvm. i de senare.

I kostnadsberäkningen är inredningen beräknad till samma omfattning som hittills, cirka 4,960 längdmeter hyllfack, men möjlighet finnes att inreda ytterligare cirka 1,360 längdmeter hyllfack med 1 m. breda hyllor.

Den övriga delen av det disponibla utrymmet på vinden är uppdelad för följande ändamål, nämligen:

förråd för allmänna reserven	i en större lokal i varje kasern
» » skidor	» ett mindre utrymme i » »
» » velocipeder	under taket i kasern III B,

förråd för depåkompani I	i kasern	I A,
» » kasernutredning till d:o.....	» »	» » ,
» » depåkompani II	» »	II A,
» » kasernutredning till d:o.....	» »	» » ,
» » depåkompani III	» »	III A,
» » kasernutredning till d:o	» »	» » ,
» » depåbataljonsstaben	» »	I B,
» » regementsstaben	» »	» » ,
» » enskilda lägerkassan	» »	II B,
» » mindre formationer	» »	III B,
» » modellkammare	» »	II B,
» » förrådsunderofficeren	» »	» » ,
» » bataljonsstaben I bat.	» »	I A,
» » » II »	» »	II » ,
» » » III »	» »	III » ,
» » bataljonschefen I »	» »	I B,
» » » II »	» »	II » ,
» » » III »	» »	III » ,

Även dessa förråd få nu större lokaler, än de hittills disponerat, med en golvyta av 1,468 kvm. mot 576 kvm. förut. Inredningen kan ytterligare tillökas med cirka 750 längdmeter hyllfack.

För att underlätta effekternas uppforslande till vinden anordnas hissblock, fästade i bommar över översta trappfönstret, vilket sträcker sig ned till trapplanet. De behöva sålunda icke bäras mer än en halv trappa.

I direkt förbindelse med vinden finnes vädringsaltan.

Det utrymme i jordvåningen, som icke disponeras för kompaniets behov, upptages till största delen för följande ändamål:

- A. Lokaler för fordonsförrådet,
- B. » » handvapensförrådet och tillhörande verkstad,
- C. » » övriga verkstäder,
- D. » till förvaringsrum för skjutmateriel, och
- E. » » förvaring av renhållnings- och brandredskap.

Dessutom finnes för förrådsunderofficeren ett utrymme, avsett till besiktningrum och förvaring av kasserade effekter och materialier.

A. Fordonsförråden äro belägna så, att de kunna nås direkt dels från kaserngården och dels från yttersidan, i vilket sistnämnda fall ett

område framför desamma i omedelbar förbindelse med uppställningsgården är särskilt inhägnat med ett lägre staket.

Hjulfordonen, som enligt uppgift av arméförvaltningens intendentsdepartement uppgå till ett antal av 110 st., oberäknat kulsprutekärror, äro fördelade sålunda:

att 45 stycken inrymmas i kasern I A,
» 25 » » » II A,
» 40 » » » III A.

Av slädar kan endast en del inrymmas i kasern I B. För återstoden kan plats beredas i ett särskilt skjul, för vilket längre fram redogöres.

Golvarealen i samtliga dessa lokaler utgör 1,090 kvm. mot endast 332 kvm. i hittills uppförda fordonsskjul.

B. Gevärsförrådet med därtill hörande utrymmen, såsom expeditionssrum, besiktningsrum, filverkstad och gevärssmedja, är förlagt till kasern III B.

I kostnadsförslaget är inredningen beräknad endast till samma utsträckning, som nu gällande program angiver, men då golvarealen i själva förrådslokalen är 51 kvm. större än den hittills disponerade, finnes plats för hela det antal handvapen, som arméförvaltningen uppgivit.

C. Verkstäder med tillhörande förrådslokaler, rum för tillskärning samt kapp- och toalettrum äro förlagda till skilda kaserner, men dock grupperade kring det i kasern II B belägna gemensamma expeditionssrummet, så att grovsmedja, snickeriverkstad och målareverkstad inrymmas i..... kasern III B,
 skraddareverkstad i ..... » II A,
 skomakare- och sadelmakareverkstäder i ..... » II B.

D. För skjutmaterial, såsom skottaflo, skjutställningar m. m., finnas förvaringsplatser anordnade för varje bataljon med ingångar från uppställningsgården till den närmast utgången belägna kasernen, nämligen:

för bataljon I.....	i kasern I A,
» » II.....	» » II ».
» » III.....	» » III ».

De äro uppdelade medels skärmar i fyra avdelningar, en för varje kompani.

E. Brand- och renhållningsredskap inrymmas i den närmast vaktbyggnaden belägna kasernen III A.

Gemensamt för de båda kompanierna i varje kasernbyggnad finnes en ångpanneanläggning med tillhörande kolrum, stort nog att rymma större delen av bränslebehovet för en eldningsperiod.

I ångpannerummet finnas tre pannor, av vilka två äro avsedda för uppvärmning av vardera kompaniavdelningen och den tredje som reserv, att inkopplas till endera av de förra vid förefallande behov.

Bostäder för underofficerare (8—21) skola inredas dels i med kasernerna sammanbyggda stenhus (8—9) och dels i fristående träbyggnader med två lägenheter i vardera (10—21). Samtliga sammanbyggda lägenheter skiljas medels 1-stens brandmurar.

Mellan de kaserner, som ligga parvis och på 2 sidor begränsande en bataljons kaserngård, uppföres en envånings bostadslänga för respektive fyra kompaniers adjutanter. Varje lägenhet är emellertid så ordnad, att den erhåller direkt ingång från vägsidan, varigenom trafiken till och från bostäderna av underofficerarnas familjemedlemmar icke kommer att beröra kaserngården. Kök, vardagsrum och sängkammare ligga utåt, under det att endast ett rum (herrummet) ligger åt kaserngården, till vilken innehavaren kan komma från sin förstuga.

De till bataljon III hörande kompaniadjutanterna bo i särskilda fristående dubbelhus, uppförda omedelbart invid motsvarande kasernbyggnader.

Vart och ett av dessa hus inrymmer 2 lägenheter, vardera med tre rum, 2 i bottenvåningen och 1 å vinden, samt kök.

För övriga underofficerare m. fl. föreslås följande lägenheter, inrymda i tio stycken fristående dubbelhus, vilka grupperats vid kasernområdets åt staden vettande sida, nämligen:

2	lägenheter	om	3	rum	och	kök,	inrymda	i	en	byggnad,	för	förråds-	förvaltare	och	regementsväbel,			
16	»	»	2	»	»	»	inrymda	i	tillsammans	8	byggnader,	för	13	sergeanter	av	första	klass,	
																		regementstrumslagaren,
																		gevärshant-
																		verkaren
																		och
2	»	»	1	»	»	»	inrymda	i	en	byggnad,	för	kokerska	och	tvättföreståndarinna.				

De fristående bostadshusen äro uppförda på grund av betong med sockel av samma material, väggar av resvirke med stående ytterpanel och taket täckt med tegel.

För underofficersfamiljernas — inklusive kompaniadjutanternas — behov finnes en centralt belägen *tvättstuga* (22) med två tvättrum och ett mangelrum samt två torkvindar. Varje familj kan sålunda få tillfälle till tvätt under tvenne dagar per månad.

Gymnastik- och ekonomihuset (23).

Som ovan nämnts, har kring ångcentralen grupperats tvättinrättningen, köket med disk och serveringsrum samt matsal, vidare badavdelningens avklädningsrum samt i nära anslutning därtill gymnastikhuset med sitt avklädningsrum. Detta bland annat för att badavdelningens avklädningsrum och dusch jämväl skola kunna begagnas av de gymnastiserande och — omvänt — gymnastiksalens av de badande. Härigenom vinnes den fördelen, att avklädningsrummen kunna samtidigt användas av tvenne grupper, av vilka den ena kan omedelbart begagna gymnastik- eller badrum, så snart den andra gruppen lämnat dessa. Av denna anledning är avdelningen försedd med två ingångar. Gymnastikhuset såväl som badavdelningen äro i övrigt anordnade i likhet med de äldre typerna, dock att officersbadet borttagits och flyttats till kanslibyggnaden.

Vidare har hänsyn tagits till uttalade önsknings angående utvidgning av sådana lokaler, som, uppförda enligt gällande typ, visat sig för små, såsom exempelvis skafferi och förrådslokaler för köket, diskrum m. m., samt till möjligheten att bereda ökat utrymme för bespisning. En förbindelse mellan gymnastiksal och kök finnes sålunda för att möjliggöra användandet av gymnastiksalen som reservmatsal.

Då sistnämnda utväg emellertid ej förefaller tilltalande, dels emedan gymnastiksalens golv därigenom blir utsatt för ökad slitning och nedsölning, dels ock enär anordningar för servering och diskning där saknas, har nämnden föreslagit, att matsalsflygeln uppföres i 2 våningar, varigenom denna flygel ävenledes — arkitektoniskt sett — bättre balanserar gymnastikhuset i fasaden.

En trappa upp inredes sålunda en reservmatsal, som kan rymma 768 man, eller en bataljon vid full beläggning av etablissemanget. Mathallen i bottenvåningen rymmer i dylikt fall samtidigt en och en halv bataljon. Den återstående halva bataljonen kan eventuellt bespisas i marketenteriets samlings-sal, varför marketenteribyggnaden förlägges i närheten av kokinrättningen. Den nytillkomna reservmatsalen är tillgänglig utifrån genom tvenne trappor och kan sålunda lämpligen

användas även såsom samlingssal, kyrksal m. m., varför här anordnats en plattform med vidliggande tvenne rum, avsedda det ena för föreläsare, klädloge och dylikt och det andra till förrådsrum för musikinstrumenten. Musikövningarna kunna lämpligen hållas i denna lokal.

Den är vidare så anordnad, att den står i förbindelse med ett serveringsrum, förenat med underliggande serveringsrum och disktrum medelst trappa och hiss. I övre serveringsrummet finnas skåp för förvaring av reservservis, och på sidan om reservmatsalen finnes utrymme för reservförråd av bord och bänkar.

Med uppförande av denna övre matsalsvåning minskas behovet att använda gymnastiksalen som tillfällig matsal. Kostnaden för denna övre sal är beräknad till 17,000 kronor, för vilken summa en lika lämplig och fritt liggande reservmatsal under inga förhållanden kan uppföras. Kostnaden härför skulle nämligen komma att uppgå till 35,500 kronor, vadan således en direkt besparing kan göras, om förslaget genomföres.

Den nedre matsalens form är något avvikande från den hittills tillämpade i avsikt att kunna uppställa borden i 3 grupper, med särskild ingång för var och en. Varje bord lämnar plats för 2 korpraler och 14 man. Varje grupp innehåller 24 bord och lämnar således plats för 384 man eller en bataljon vid enkel beläggning.

Kökets planform och anordning är i huvudsak densamma som i nu gällande typ, men med avseende på serveringsrum, disktrum, snyggingsrum och renseri, vilket senare förut saknats, hava ändringar vidtagits för vinnande av större utrymme och bekvämare förbindelser.

De till köket hörande förrådslokalerna såväl i bottenvåningen som i källaren hava blivit väsentligt utökade. Sammanlagda arealen av dessa lokaler blir nu 507 kvm. mot 163 kvm. enligt hittills gällande typ.

Vidare är i anslutning till den bakre köksingången anordnat ett toalettrum för den kvinnliga kökspersonalen samt ett inhägnat utrymme, avsett till förvaringsplats för köksavfall och dylikt, som upplägges i särskilda kärl av på orten antagen typ. Dessa kärl tömmas efter hand, då avskrädet bortföres.

Tvättavdelningen är inrymd i våningen 1 trappa upp och tillgänglig från två håll, från ena sidan för inlämning och från den andra för utlämning. Den är anordnad i närmaste anslutning till hittills gällande typ.

Vad desinfektionsavdelningen beträffar, äro därtill anslagna tvenne

rum, ett större och ett mindre, båda avsedda för desinfektion medelst formalin.

I förbindelse med ångpannerummet med tillträde direkt utifrån finnes ett rymligt verkstadsrum för maskinisten. Plats är beredd för cirka 160 ton kol, motsvarande halvårsbehovet, dels i källaren, dels i bottenvåningen under ena yttertrappan, dels ock i en inhägnad kolgård.

För ventilation av såväl kök som ångpannerum och tvättstuga finnas kanaler, som utmynna i en kring ångskorstenen byggd ventilationshuv, varigenom god utsugning av förbrukad luft och ånga genom värmen från ångskorstenen vinnes på enklaste sätt. Anordningen av ångpannerummet i övrigt är i huvudsak oförändrad.

Vakt- och arrestbyggnaden (24) skiljer sig föga från förut gällande typ och har endast ändrats för att giva byggnaden en karaktär, som överensstämmer med etablissemangets övriga byggnader, samt för att kunna minskas till det av försvarsberedningen angivna måttet. Arealen är sålunda endast 161 kvm. mot 195 kvm. förut.

Sjukhusbyggnaden (25), som ävenledes är minskad vad grundytan beträffar och enligt nu utarbetade förslag innehåller 418 kvm. mot 428 förut, är planlagd på ett från hittills gällande typ avvikande sätt i så måtto, att samtliga sjuksalar och sjuksköterskerummet, dagrummet m. m. ligga åt ena sidan och operationssal, väntrum, snyggningsrum, bad och kök ligga åt den motsatta, varigenom det blir lättare att förlägga byggnaden lämpligt i förhållande till väderstrecken.

Dessutom föreslås nu ett större dagrum, vars ena vägg utgöres av ett fönsterparti, och så anordnat, att fönstren kunna efter hela längden skjutas upp och hela sidan sålunda praktiskt taget lämnas öppen.

Detta dagrum kan ävenledes användas till reservsjuksal.

Förut har funnits en balkong, avsedd dels för patienternas rekreation och dels för vädring av sängkläder och dylikt. För det senare ändamålet finnes nu även en balkong.

Vidare finnes likbod — sådan har förut saknats — ävensom förrådsställare, dessa senare avsedda ej allenast för regementets egna förråd av sjuksängar och sjukvårdsattiralj utan eventuellt även för på frivillig väg hopbrakt sådan.

Samtliga sjuksalar äro av samma storlek som enligt hittills gällande typ, men genom omgruppering har arealen, som nämnts, kunnat minskas och kostnaden sålunda också nedbringas.

Ifrågavarande förslag är av generalfältläkaren granskat och godkänt.

Marketeribygnaden (26) föreslås att uppföras efter samma typ-ritning, som den 22 januari 1915 faststälts för Skövde- och Borås-etablissemangen.

Stallbyggnaden (27) ingår i förslaget med den av försvarsberedningen förenklade typen. Till densamma höra ströbod samt gödselstad, vilken senare förut sagnats.

Numera föreligger emellertid på grund av den nya härordningen behov av ökat stallutrymme, för vilket behof jag längre fram kommer att redogöra.

Skjul för fordon (28) avsågs ursprungligen för ekonomifordon. För att emellertid tillmötesgå av arméförvaltningens intendentsdepartement framställda krav om plats för ytterligare slädfordon utöver de i kasernbyggnaderna inrymda slädarna har kasernbyggnadsnämnden, då särskild plats för ekonomifordon enligt nämnda departements mening icke är erforderlig, alternativt föreslagit, att ifrågavarande skjul måtte avses för detta ändamål. Slädarna kunna fördelas dels å golvet och dels å ett vindsloft.

Kostnaderna för detta skjul hava här nedan upptagits under rubriken tilläggskostnader.

Ammunitionsboden (29) är planlagd i närmaste anslutning till förut uppgjorda ritningar, dock något förenklad för att kunna bringas i överensstämmelse med övriga byggnader.

Halmboden (30) har minskats med cirka en tredjedel i enlighet med civilkommissionens förslag.

Kostnaderna för Kronobergs regementes kasernetablissemang enligt kasernbyggnadsnämndens nya förslag hava beräknats till 2,160,700 kronor, däraf rena byggnadskostnader (värmeledningarna däri inbegripna) 1,683,800 kronor. Kostnaderna.

Kostnaderna för samma etablissemang enligt det av kasernbyggnadsnämnden den 30 januari 1913 ingivna förslaget, men med utnyttjande av tredje försvarsberedningens samtliga besparingsförslag, även med avseende å kasernhusens källare, samt med förrådsutrymmen i huvudsaklig överensstämmelse med beredningens förslag hava beräknats till 2,287,400 kronor, däraf 1,798,175 kronor belöpa sig på de rena byggnadskostnaderna.

Enligt nämndens nya förslag med tvåvåningskaserner har således vunnits en besparing å sammanlagt 126,700 kronor, däraf 114,375 kronor belöpa sig på de rena byggnadskostnaderna.

Förklaringen härtill är att finna *dels* i tillvaratagandet av fördelarna med uppförandet av kasernetablissemang enligt den av nämnden före-

slagna tvåvåningstypen, *dels ock* i andra, av nämnden företagna förbättringar eller förenklingar, vilka icke hava samband med användning av den ena eller den andra kaserntypen.

Av sistnämnda kostnadsskillnad, 114,375 kronor, är den vida större delen, eller 87,385 kronor, emellertid att hänföra till typförändringen med därav föranledda besparingar. Detta framgår av följande sammanställning av de rena byggnadskostnaderna, inklusive kostnaderna för värmeledningsanläggningarna, beträffande nedannämnda byggnader, vilka i de olika förslagen, med hänsyn till ändamålet med desamma, motsvara varandra, nämligen:

<i>Enligt fyrvåningstypen.</i>		<i>Enligt tvåvåningstypen.</i>	
3 st. kasernhus	958,500: —	6 st. kasernhus	876,000: —
Fordons- och perse-		Bostäder för kompani-	
delförråd	34,500: —	adjutanter	98,700: —
Gevärsförråd och		Fristående urinoarer ...	5,000: —
smedja	28,000: —		<hr/> Kronor 979,700: —
Verkstadsbyggnad ...	23,200: —		
Brandredskapsbod.....	1,105: —		
3 st. avträdesbygg-			
nader	21,780: —		
	<hr/> Kronor 1,067,085: —		

En fullständig redogörelse för kostnaderna för ett kasernetablissemang enligt de olika förslag, för vilka här ovan redogjorts, återfinnes i en av kasernbyggnadsnämnden uppgjord jämförande kostnadstablå, vilken såsom bilaga A torde få biläggas detta protokoll.

Beträffande ovannämnda kostnadsskillnad å 87,385 kronor, som angivits såsom en direkt följd av typförändringen, anför kasernbyggnadsnämnden, att den har sin grund huvudsakligen i följande genom typförändringen möjliggjorda förenklingar och förbättringar, nämligen:

Reducering av planytan för kasernhusens logementsvåningar.

Denna hade åstadkommits genom *dels* fanjunkarebostädernas förläggande till särskilda hus med vanlig rumshöjd, *dels* omläggning av kasernhusens plan till enkel rektangulär form, *dels ock* puts- och tork-

rummens förläggande till jordvåningen samt handrustskamrarnas förläggande till vinden, i stället för att dessa rum i fyravåningskaserner vore förlagda i samma plan som logementen. Sistberörda lokalers förläggande till jordvåningen eller vinden läte sig göra genom att varje kompani disponerade ena hälften av kasernhuset från grund till tak, men skulle vid fyravåningskaserner givetvis vara olämpligt.

Minskad kostnad för schaktning, eventuellt sprängning och grundläggning.

Denna kostnadsbesparing hade varit möjlig att ernå genom att jordvåningens golv endast lades cirka 50 centimeter under markens nivå.

Att höja en fyravåningskasern så, att jordvåningens golv komme endast 50 centimeter under marklinjen, skulle tydligen göra olägenheterna av en alltför hög byggnad ännu kännbarare.

Inrymmande i kasernhusen av åtskilliga förråd och verkstadslokaler.

Enär *sex* kasernhus enligt tvåvåningstypen tillsammans innehölle avsevärt större vinds- och jordvåningsutrymmen än *tre* kasernhus enligt fyravåningstypen, kunde inom kasernhusen, speciellt dessas jordvåningar och vindar, inrymmas de förråds- och verkstadslokaler m. m., vilka vid fyravåningstypen erfordrade uppförandet av särskilda byggnader, nämligen fordons- och förrådsskjul, gevärsförråd och smedja, verkstadsbyggnad, brandredskapsbod samt 3 stycken avträden.

Minskning av murtjockleken.

På grund av tvåvåningskasernernas mindre höjd kunde yttermurarna minskas till 1 $\frac{1}{2}$ -stens tjocklek för båda våningarna, i jämförelse med 2-stens tjocklek i bottenvåningen i fyravåningskasernerna, samt dessutom vissa innermurar nedbringas till 1-stens tjocklek.

I detta samband kunde framhållas, att tegelåtgången i sin helhet för byggnaderna i den nyss gjorda sammanställningen av varandra motsvarande byggnader utgjorde för gruppen enligt tvåvåningstypen 2,687,000 stycken tegel, eller, om de i densamma ingående två bostadshusen av trä i stället utfördes av sten, 2,750,000 stycken, samt för gruppen enligt fyravåningstypen 3,400,000 stycken tegel.

Utförande av bjälklaget mellan logementsvåningarna av trä.

Tvenne kasernbyggnader enligt den föreslagna tvåvåningstypen innehöller sammanlagt fyra betongbjälklag och två träbjälklag. Ett kasernhus av fyra våningstypen innehöller fem betongbjälklag. För kasernhusen i ett helt etablissemang bleve kostnaderna för bjälklagen ungefär lika, oavsett om den ena eller andra kaserntypen tillämpades.

Återstoden av kostnadsskillnaden eller 26,990 kronor har vunnits genom förbättringar och förenklingar, som icke hava samband med de olika kaserntyperna, och fördelas av nämnden på följande sätt:

Besparing genom förändrade dispositioner å <i>kanslihuset</i>	kronor 6,900: —
Genom sammanförande av gymnastik- och exercishus, kokinrättning, matsal, köksuthus, varmbad- och tvätthus samt ångcentral till ett byggnadskomplex, benämnt <i>gymnastik- och ekonomibyggnaden</i> , har uppkommit en vinst å	» 9,020: —
Härvid är dessutom att bemärka, att genom detta arrangemang en extra matsal, rymmande nära 800 personer, och representerande en kostnad av cirka 17,000 kronor, härigenom kunnat åstadkommas, utan att för denna lokal någon särskild kostnad angivits i nämndens förslag.	
Genom förenklad takkonstruktion m. m. samt minskning av murarna i <i>vakt- och arrestbyggnaden</i> har uppkommit en besparing å	» 4,200: —
Genom förenkling av takkonstruktionen m. m. å <i>ammunitionsboden</i> har besparats	» 900: —
Genom minskning av utrymmet i <i>halmboden</i> med $\frac{1}{3}$ enligt civilkommissionens förslag har besparats	» 1,870: —
Genom minskning av <i>sjukhusets</i> grundyta har besparats	» 4,100: —
	<hr/> Summa kronor 26,990: —

Slutligen har, förnämligast genom situationsplanens koncentrerings, erhållits en besparing å *övriga arbeten*, såsom inre och yttre ledningar för gas, vatten och avlopp samt elektrisk belysning, planering, vägar och stängsel m. m., till belopp av 12,325 kronor.

Således har enligt kasernbyggnadsnämndens nuvarande förslag vunnits en besparing av sammanlagt (87,385 + 26,990 + 12,325 =) 126,700 kronor.

I det vid årets statsverksproposition fogade statsrådsprotokollet över lantförsvärens ärenden (sid. 124) hava kostnaderna för uppförande av samtliga de femton kasernetablissemang, som överlämnats till kasernbyggnadsnämnden, med ledning av de utav nämnden då lämnade uppgifter beräknats till i runt tal 32,380,000 kronor, vadan alltså, då av 1906 års riksdag för ifrågavarande byggnadsarbeten beviljats 21,744,000 kronor, ett ytterligare belopp av 10,636,000 kronor angivits erforderligt för arbetenas slutförande.

I fråga om beräkningen av detta belopp frambåller kasernbyggnadsnämnden, att densamma därvid utgått från, att de rena byggnadskostnaderna inklusive kostnaderna för värmeledningsanordningarna skulle belöpa sig för Vänersborgsetablissemang till 1,965,000 kronor och för de sju återstående etablissemangen till i genomsnitt 1,950,000 kronor för etablissemang, samt att nämnden åter vid beräkningen av dessa belopp förutsatt, att de av Kungl. Maj:t genom brevet den 15 augusti 1913 påbjudna förenklingarna ävensom den i samma brev omförmälda besparingen i byggnadskostnaden för gevärsförråd och smedja skulle — med undantag av besparingarna ifråga om bostäder åt gifta sergeanter — belöpa sig till 148,000 kronor för vart och ett av de sju återstående etablissemangen samt till 133,000 kronor vid Vänersborgsetablissemang, där till följd av delvis redan lagda grunder icke alla förenklingarna kunnat komma till utförande.

Såsom ovan nämnts, hava emellertid ifrågavarande förenklingar icke medfört det åsyftade resultatet utan med 51,250 kronor vid Vänersborgsetablissemang samt med 66,425 kronor vid Växjöetablissemang understigit de gjorda beräkningarna i detta avseende, i det att besparingarna nu kunna beräknas uppgå vid Vänersborgsetablissemang till endast 81,750 kronor samt vid Växjöetablissemang till allenast 81,575 kronor.

På grund härav har nämnden nu förklarat sig icke vara i stånd att till de i årets statsverksproposition angivna kostnaderna uppföra återstående kasernetablissemang, och detta icke ens efter det hittills följda programmet med fyra våningskaserner utan beredande av ökade förrådsutrymmen.

Kostnaderna för uppförandet av de redan färdiga eller påbörjade åtta etablissemangen har kasernbyggnadsnämnden beräknat till 17,701,376

kronor 21 öre. Kostnaderna för de återstående sju etablissemangen med användande av fyra våningskaserner har nämnden beräknat till 16,011,800 kronor, vadan under denna förutsättning samtliga femton etablissemang skulle draga en kostnad av 33,713,176 kronor 21 öre.

Med godkännande av nämndens förslag till två våningskaserner skulle däremot kostnaderna för de sju återstående etablissemangen belöpa sig till 15,113,800 kronor och för samtliga femton etablissemang således till sammanlagt 32,815,176 kronor 21 öre eller i runt tal 32,815,200 kronor. Beträffande beräkningen av dessa belopp tillåter jag mig hänvisa till en av kasernbyggnadsnämnden upprättad tablå, vilken såsom bilaga B torde få biläggas detta protokoll.

Enligt båda dessa alternativ överstiga kostnaderna alltså de i årets statsverksproposition beräknade, enligt alternativet med fyra våningskaserner med 1,333,176 kronor 21 öre och under förutsättning av två våningskaserner med 435,176 kronor 21 öre.

För jämförelses skull torde böra erinras, att samma kostnader i det vid ovannämnda proposition till 1908 års riksdag fogade statsrådsprotokollet beräknades till 33,165,000 kronor.

Ökade utrymmen, som erhållas i två våningskasernerna utan särskild kostnad.

I detta sammanhang är emellertid att märka, att kasernbyggnadsnämndens förslag till två våningskaserner, oavsett den mindre kostnaden, har det företrädet, att enligt detsamma avsevärt större förråds- och verkstadslokaler erhållas, vilkas anskaffande, om fyra våningskaserner uppföras, icke kan ske utan särskilda kostnader. Totala ytinnehållet av förråds- och verkstadslokaler belöper sig enligt nämndens förslag med två våningskaserner till 7,615 kvm., då däremot vid ett etablissemang av hittillsvarande typ med utnyttjande av alla vinds- och källarutrymmen det sammanlagda ytinnehållet, avsett för ifrågavarande ändamål, blott skulle uppgå till 5,195 kvm. Enligt nämndens förslag skulle alltså ytinnehållet i förråds- och verkstadslokaler utan särskild kostnad komma att ökas med 2,420 kvm.

Behövliga ökade utrymmen, som icke kunna erhållas utan tilläggskostnader.

Kasernbyggnadsnämnden har vidare anmält, att densamma *dels* på grund av utav arméförvaltningens artilleri- och intendentsdepartement lämnade uppgifter om erforderligt antal gevär och fordon för ett etablissemang, *dels ock* med hänsyn till av 1915 års militära granskningskommission uttalade önskemål om ökade utrymmen i vakt- och arrestbyggnaden samt vinterstallet ansett sig i detta sammanhang böra ingå till Kungl. Maj:t med ett tilläggskostnadsförslag, upptagande vissa

ifrågasatta utökningar i förut fastställt program, vilka nämnden icke ser sig i stånd att kunna utföra utan därför särskilt anvisade medel.

I sådant avseende har nämnden anfört, att artilleridepartementet förklarat behov föreligga av plats för nära nog dubbla antalet eldhandvapen mot vad det hittills följda programmet upptager. Nämnden har visserligen i det framlagda byggnadsförslaget kunnat, utan ökning av kostnaderna, bereda utrymme för alla dessa eldhandvapen, men däremot har inredningen, d. v. s. hyllfack och skåp, icke kunnat utökas utan höjning av kostnaderna. Skola *inredningsarbeten i gevärsförrådet* för hela det av artilleridepartementet angivna antalet gevär utföras, kommer detta att medföra en *ökad kostnad av 2,000 kronor* för varje etablissemang.

Arméförvaltningens intendentsdepartement har framhållit behovet av plats för icke mindre än bortåt sju gånger så många hjul- och släddon av olika slag som enligt hittillsvarande program. Ehuru nämnden, tack vare ett fullständigt utnyttjande av samtliga jordvåningar i de sex tvåvåningskasernerna, *i huvudsak* kunnat, utan att påkalla ökning i kostnadsanslaget, bereda plats för de av intendentsdepartementet såsom erforderliga angivna fordonen, har emellertid nämnden, såsom redan förut anmälts, ansett *en byggnad* av enkel beskaffenhet och *rymmande erforderligt antal slädar jämte några ekonomifordon* vara nödvändig. Kostnaden härför har beräknats uppgå till 4,000 kronor.

I samband härmed har nämnden anfört, att i dess förslag utrymmen för kulsprutekärror icke beretts, utan att nämnden tänkt sig, att plats för dessa skulle kunna anskaffas i samband med eventuell logementsbyggnad, avsedd för ett kulsprutekompani. Skulle en dylik byggnad icke komma att uppföras, tarvas uppförandet av en vagnbod för kulsprutekärroarna. Någon kostnad härför har fördenskull icke upptagits uti ifrågavarande kostnadsberäkningar.

Nämnden har vidare anmält, att 1915 års granskningskommission framhållit vikten av, att *cellerna och förvaringsrummen i vakt- och arrestbyggnaden ökades* till sammanlagt 22 i stället för de 15 celler och 2 förvaringsrum, som nämnden till åtljudnad av föreskrift i meromnämnda brev den 15 augusti 1913 i sitt förslag upptagit. Med anledning härav har nämnden låtit utarbета ritning till en större dylik byggnad, vilken dock kräver en *ökad kostnad av 5,200 kronor*.

Den i nämndens kostnadsberäkning upptagna kostnaden för stallbyggnaden, 17,800 kronor, avser en dylik av hittillsvarande typ med 12 spiltor, dock med iakttagande av de genom brevet den 15 augusti 1913 anbefallda förenklingarna. Nämnden har emellertid i fråga om

stallbyggnaden anført, att 1914 års senare riksdag anvisat medel för utvidgning av infanteriregementenas vinterstall till 30 spiltor och uppförande vid dem av ett sommarstall med 40 spiltor. Jämte det kasernbyggnadsnämnden gjort framställning om, att av de för detta ändamål avsedda medlen måtte ställas till nämndens förfogande ett belopp av 10,800 kronor för vinterstallet och 12,200 kronor för sommarstallet eller tillsammans 23,000 kronor för varje etablissemang, där dessa arbeten skola uppföras av nämnden, har nämnden erinrat, att 1915 års militära granskningskommission uttalat önskvärheten av en ytterligare ökning av antalet spiltor i vinterstallet från 30 till 35. Då emellertid ur planläggningssynpunkt ett udda antal spiltor i stallet synts olämpligt, har nämnden låtit uppgöra ritning med beräknad plats för allenast 34 spiltor. *Denna ökning från 30 till 34 spiltor beräknas kosta 3,600 kronor.* Det sålunda utvidgade vinterstallet rymmer, förutom plats för 34 hästar, tvenne sjukspiltor, rum för stallvakt, seldon och kraftfoder samt tvenne skrubbar för förvaring av bränsle till de kaminer, varmed stallrummen uppvärmas. Ingångarna äro förlagda till långsidan, varigenom drag undvikes. I anslutning till byggnaden är en gödselstad — sådan har hittills saknats — uppförd å baksidan och tillgänglig från en väg utanför det inhägnade området. För strö är plats angiven i stallets mitt, i stället för såsom hittills i en särskild byggnad. Foderloft finnes. Byggnaden är beräknad att uppföras av sten med brandfritt bjälklag mellan stall och foderloft. Över detta bjälklag uppföras väggarna av trä. Sommarstallet är planlagt för 40 hästar. Planen är i huvudsak lik vinterstallets, men med mindre utrymmen för strö och kraftfoder. Det är beräknat att uppföras av trä med väggar av stolpresning, klädda med bräder på förvandring, och med tak av bräder på lock.

I detta sammanhang har nämnden jämväl fört på tal frågan, huruvida *manskapsmatsalen och exercishuset skola uppföras av sten* eller trä. Som ovan nämnts, har nämnden ur besparingssynpunkt ansett sig böra i sitt förslag upptaga dessa byggnader av trä, ehuru väl densamma av ovan angivna orsaker uttalat, att den skulle finna det önskligt, om Kungl. Maj:t täcktes föreskrifva, att dessa byggnader skulle uppföras av sten i stället för av trä. En sådan förändring kommer, som förut framhållits, att *medföra en ökad kostnad av 6,000 kronor* för varje etablissemang.

De av kasernbyggnadsnämnden sålunda föreslagna *utökningarna i byggnadsprogrammet* skulle för varje etablissemang medföra *en kostnadsökning av tillhoppa 14,800 kronor*, vilken summa skulle *höjas till 20,800 kronor*, om matsalen och exercishuset skulle uppföras av sten i

stället för av trä i enlighet med nämndens framställning. Under förutsättning, att alla dessa tilläggskostnader skulle godtagas, erfordras alltså för de sju återstående etablissemangen beviljande av ett belopp av ytterligare 145,600 kronor.

I samband med frågan om dessa tilläggskostnader har kasernbyggnadsnämnden anfört, att det ökade utrymme i gevärsförrådet och fordonsförrådet, som med tillämpning av tvåvåningssystemet erhålles utan särskild kostnad, om fyra våningssystemet skulle komma till användning måste anskaffas för en kostnad av 3,500 kronor för gevärsförrådet och 16,500 kronor för fordonsförrådet.

På förekommen anledning har från arméns kasernbyggnadsnämnd ingivits följande:

Jämförelse
i fråga om
underhålls-
kostnaderna
för de olika
kasern-
typerna.

»P. M.

angående underhållet av ett kasernetablissemang med byggnader av den föreslagna nya typen.

Underhåll av en byggnad kräves givetvis beträffande såväl dess yttre som dess inre, men, under det att underhållet i förra fallet omfattar avhjälpandet av de brister, som förorsakas av temperaturväxlingar, sol och nederbörd m. m., så gäller det i senare fallet, sedan byggnaden en gång stadgat sig och en oftast nödig efterlagning blivit genomförd, huvudsakligast brister, som uppstå genom slitning.

Detta senare underhåll blir naturligen av samma omfattning vare sig lokalerna, vilkas storlek en gång för alla är given, ligga i en eller flera byggnader och våningar, naturligen under förutsättning att samma byggnadsmaterial använts i båda fallen. Det har varit nämndens strävan att för de nya typerna använda det möjligast bästa, som utan att åsidosätta ändamålsenlighet och varaktighet står till buds med hänsyn till besparing i anläggning och underhåll.

Omfattningen av det yttre underhållet av ett etablissemang är däremot beroende ej allenast av byggnadernas antal utan givetvis även av deras form och blir otvivelaktigt vida mindre med användning av de föreslagna nya typerna än vid de äldre etablissemangen.

Under det att byggnadernas antal vid de hittills utförda etablissemangen och enligt det gamla Växjöförslaget med tillägg för senast beslutade och ifrågasatta uteslutningar, ändringar och utökningar såsom sammanslagning av tvätt- och ångpannehus och nybyggnad av sommar-

stall och proviantbod m. m. utgör 31, så blir dock antalet byggnader enligt nya förslaget med motsvarande tillägg 32.

Frånräknas emellertid underofficersbostäderna (utom för kompaniadjutanter) i förra fallet 7 st. och i senare fallet 10 st. med till dem hörande tvättstuga, så återstå enligt gamla förslaget 24 st. och enligt nya förslaget 21 st. byggnader.

Vad bostadshusen beträffar, har nämnden för att tillmötesgå framställda önskningsar i stället för 2 större bostadshus, inrymmande ett flertal lägenheter, planlagt flere mindre hus, rymmande endast 2 lägenheter i vardera, men torde kostnaden icke dess mindre på grund av materialets biståndighet såsom erfarenheten visat bliva jämförelsevis obetydlig. Träväggarna skulle nämligen komma att utföras dels av gammalt, torrt virke, i den mån sådant är tillgängligt, och dels av resvirke med bräder på förvandring eller lock samt målas med rödfärg eller solignum, vilka material äro både konserverande och biståndiga. Inre reparationer av bostadshusen komma icke att tarvas i högre grad med fristående än med sammanbyggda hus och inskränka sig — sedan en-gångsreparationen gjorts — till målning och tapetsering, vilket vanligen påfordras först då bostaden byter innehavare och då mindre på grund av brister än för att tillfredsställa individuell smak.

Vad däremot de övriga byggnaderna angår, har nämnden dels sammanfört sådana, som stå i direkt beroende av varandra, till *en*, såsom fallet är med gymnastik- och ekonomibyggnaden, och dels sammanfört andra för att vinna ökat utrymme i källare och vindar att utnyttjas såsom förråds- och verkstadslokaler, såsom fallet är med kasernerna. Ty det är givetvis billigare att inrymma dessa förråds- och verkstadslokaler i jordvåningen av kasernerna, då ju därigenom inbesparas särskilda grunder och yttertak, än att uppföra särskilda byggnader för dessa ändamål.

Härigenom har antalet hus, såsom ovan nämnts, minskats till 24 och 21 respektive, i förra fallet med en takyta av 14,860 kvm. och i senare fallet 15,280 kvm., vilket alltså visar en jämförelsevis obetydlig tillökning.

Det är emellertid påtagligt, att underhållskostnaden av taken på dessa sistnämnda 21 byggnader måste trots den något större takytan bliva avsevärt lägre än på de 24 byggnaderna på grund av takens konstruktion, såsom nedan angives.

För att även i övrigt inskränka underhållskostnaderna har nämnden vid utarbetandet av ritningar till de särskilda byggnaderna beträffande såväl *konstruktion* och *material* som *planläggning* och *formgivning* — behandling av fasader och detaljer — sökt ernå största möjliga enkelhet,

måttfullhet och prisbillighet utan åsidosättande av ändamålsenlighet, hållbarhet och övriga arkitektoniska krav.

Sålunda komma *socklarna* att utföras av betong, som bredhackas, varigenom dessa icke kräva något som helst underhåll. *Murarna* bliva slammade eller fogstrukna utan framspringande listverk och dylikt, varigenom plåtbeslagning m. m., som tarvar ständigt underhåll, kan inbesparas. Murarna föras så högt upp över vindsgolvet, att de kunna förses med fönster, varigenom takkupor och dylikt kunna undvikas. Taken äro till skydd för murarna framspringande. De hava vidare, såsom ovan sagts enkla, obrutna takfall. Ingående vinklar, rännalar, torn och dylikt hava såvitt möjligt undvikits. Täckningen utgöres av tegel och garnering och stuprör m. m. av galvaniserad plåt.

Det ligger i sakens natur, att något belopp för underhållet i ena eller andra fallet icke kan fixeras förrän efter besiktning och värdering i varje särskilt fall, men det är nämndens övertygelse, att underhållskostnaderna med användning av de nya byggnadstyperna bliva de minsta möjliga.»

Såsom jag förut anfört, föreskrev Kungl. Maj:t genom brev den 15 augusti 1913, att vissa förändringar i de dittills använda byggnadsplanerna skulle för nedbringande av byggnadskostnaderna vidtagas vid uppförandet av de återstående kasernetablissemang, som skulle byggas av arméns kasernbyggnadsnämnd. Dessa föreskrifter avsågo dock icke någon ändring i den brukliga fyravåningstypen för manskapskasernerna. Den från och med år 1914 tillsatta nya kasernbyggnadsnämnden igångsatte omedelbart förarbetena för utarbetandet av ny byggnadsplan för ett kasernetablissemang med iakttagande av de genom berörda brev givna föreskrifterna. Nämnden kom därvid snart till den uppfattningen, vilken tillfullo bekräftades av de inkomna entreprenadanbuden å uppförandet av Västgöta regementes kasernetablissemang, att de sålunda anbefallda förändringarna i byggnadsplanen icke skulle komma att i verkligheten medföra på långt när så stora besparingar, som avsett varit. Nämnden fann sig fördenskull böra söka andra utvägar att så mycket som möjligt nedbringa byggnadskostnaderna. Härjämte hade nämnden att taga hänsyn till den brist på förrådsutrymmen, som visat sig uppkomma vid hittillsvarande anordning av byggnaderna. Nämndens arbete har givit till resultat, att avsevärda fördelar i båda dessa avseenden kunna vinnas genom utbytande av fyravåningskasernerna mot tvåvåningskaserner med jordvåning. I överensstämmelse härmed har nämnden utarbetat det nu föreliggande förslaget, som upptager sex kasernbyggnader, vardera rymmande två kompanier eller en halv bataljon. De genom ökningen av kasernhusens antal högst väsentligt utökade utrymmena å vindarna och i jordvåningarna

Departements-
chefen.

(motsvarande de förutvarande källarna) hava därvid tagits i anspråk för beredande av lokaler för förråd, verkstäder m. m., varigenom uppförandet av särskilda byggnader för flera olika ändamål kunnat undvikas. Nämndens förslag innebär jämväl i åtskilliga andra hänseenden avvikelser från de hittills tillämpade byggnadsplanerna, men de viktigaste olikheterna sammanhånga direkt eller indirekt med den nya kaserntypen.

Såsom förut nämnts, har kaserntypsfrågan vid flera tillfällen varit föremål för behandling, och särskilt har riksdagen såväl år 1902 som år 1908 uttalat, att fyravåningskaserner så mycket som möjligt borde komma till användning. Av vad som förekommit rörande denna fråga framgår emellertid med full tydlighet, att riksdagen därigenom icke avsett att fastslå, att fyravåningskaserner i och för sig vore att föredraga framför mindre byggnader, utan att det huvudsakligen varit hänsyn till kostnadsfrågan, som legat till grund för dessa uttalanden. I detta avseende tillåter jag mig särskilt hänvisa till 1908 års riksdags yttrande, att »då fyravåningskaserner *måste anses* vara billigast i uppförande och de tre trapporna icke torde kunna påvisas medföra någon avsevärd olägenhet för ungt folk i värnpliktsåldern, synes denna typ i allmänhet böra bibehållas.» Flera av de myndigheter, som vid föregående tillfällen yttrat sig i frågan, hava också uttryckligen framhållit, att tvåvåningskaserner ur lämplighetssynpunkt hade avgjorda företräden framför såväl tre- som fyravåningskaserner, men att de av kostnadsskäl icke syntes kunna komma till användning annat än i undantagsfall.

Genom kaserntypbyggnadsnämndens nuvarande förslag har emellertid frågan om kaserntypen kommit i ett helt annat läge, i det att detta förslag enligt de uppgjorda kostnadsberäkningarna visar sig kunna utföras t. o. m. avsevärt billigare än ett etablissemang med fyravåningskaserner enligt den hittills använda typen med däri genom brevet den 15 augusti 1913 anbefallda förenklingar. Denna kostnadsskillnad uppgår, enligt vad förut (sid. 36) anförts, till den del densamma är att hänföra till typförändringen, till det avsevärda beloppet av 87,385 kronor för etablissemang till tvåvåningstypens fördel. Denna typ medför även den förmånen, att densamma utan särskild kostnad lämnar ett ökat förråds- och verkstadsutrymme av 2,420 kvm. (sid. 40), vilket eljest måste beredas på annat sätt. Kaserntypbyggnadsnämnden har beräknat (sid. 43), att det sålunda enbart i gevärsförrådet och fordonsförrådet vunnit ökade utrymmet måste, därest fyravåningssystemet skulle komma till användning, anskaffas för en extra kostnad av tillhoppa 20,000 kronor för varje etablissemang. Ovannämnda kostnadsskillnad, 87,385 kronor,

bör alltså för att göra jämförelsen riktigare ökas med 20,000 kronor till 107,385 kronor.

Beträffande denna kostnadsminskning har kasernbyggnadsnämnden (sid. 36 och följ.) anfört, att densamma kunnat ernås huvudsakligen genom reducering av planytan för kasernhusens logementsvåningar, genom minskning av kostnaderna för schaktning m. m., genom inrymmande i kasernhusen av åtskilliga förråd och verkstadslokaler samt genom minskning av murtjockleken. Reduceringen av planytan har delvis åstadkommits genom kompaniadjutantsbostädernas utflyttande ur kasernhusen och förläggande till särskilda hus med vanlig rumshöjd. Med avseende härå har det hittills för disciplinens upprätthållande ansetts nödvändigt, att dessa bostäder vore förlagda i omedelbart samband med respektive kompanivåningar, medan det å andra sidan såväl med hänsyn till familjernas trevnad som ur sanitär synpunkt framhållits såsom synnerligen önskvärt, att dessa underofficersbostäder, såsom förut skett med de för övriga underofficerare avsedda lägenheterna, så mycket som möjligt skildes från manskapskasernerna. Med hänsyn till disciplinen hava jämväl kompaniexpeditionerna plägat förläggas i motsatta ändan av kompanivåningarna, varigenom man velat åstadkomma, att kompaniadjutanterna i allmänhet skulle passera tvärs igenom respektive kompanivåningar på vägen mellan bostaden och expeditionen. Denna placering av expeditionen har emellertid icke ansetts under alla förhållanden böra bibehållas, i det att tredje försvarsberedningens omförmälda besparingsförslag avsåg kompaniexpeditionens förläggande omedelbart intill bostadsflygeln. Kasernbyggnadsnämndens nuvarande förslag, för vilket förut närmare redogjorts (se sid. 21—22), innebär en ytterligare avvikelse från den hittills brukliga plantypen, i det att bostäderna för kompaniadjutanterna utbrutits ur själva kasernerna och förlagts i särskilda hus, antingen sammanbyggda med kasernhusen eller belägna i omedelbar närhet av desamma. Kompaniexpeditionerna äro alla förlagda i kasernhusens bottenvåning med ingång från manskapskorridoren, vilken alltså måste passeras av kompaniadjutanten under vägen till eller från expeditionen. Då härjämte i varje logementsvåning finnes bostadsrum antingen för ogifta sergeanter eller för korpraler, torde ur disciplinär synpunkt intet vara att erinra mot den av nämnden föreslagna placeringen av kompaniadjutantsbostäderna. 1915 års militära granskningskommission har ej heller haft något att erinra mot en sådan placering (se sid. 22). Då denna anordning dessutom medför avsevärd besparing i byggnadskostnaderna och minskar risken för eldfara för de i kasernerna inrymda dyrbara förråden samt slutligen såväl ur sanitär synpunkt som med hänsyn till familjernas trevnad synes vara avgjort

att föredraga, tvekar jag icke att förorda kaserubyggnadsnämndens förslag.

Tvåvåningskasernernas endast 50 cm. under markens nivå liggande jordvåningar, som ersätta fyra våningskasernernas källare, synas vara inredda på sådant sätt, att de uppfylla alla rimliga anspråk på ljus, värme och fuktfrihet, varför några befogade invändningar mot deras användning för avsedda ändamål icke torde kunna framställas. Nyssnämnda militärkommission, i vilken generalintendenten varit medlem, har ej heller haft något att erinra i detta avseende. Att uppföra fyra våningskaserner med liknande jordvåning skulle däremot, såsom nämnden framhållit, medföra kännbara olägenheter.

I fråga om kasernhusen är vidare att märka, att nämnden genom förläggande av manskapets avträden till de i kasernerna befintliga snyggningsrummen kunnat utesluta de förut för detta ändamål uppförda särskilda byggnaderna, beräknade till en kostnad av 21,780 kronor för etablissemang, varemot i stället måste uppföras fristående urinoarer för en kostnad av tillhoppa 5,000 kronor. En nödvändig förutsättning härför är emellertid införande av vattenklosetter i manskapsavträdena. Utöver vad nämnden rörande denna fråga anfört (se sid. 27—28), har jag inhämtat, att kostnaden för inredandet av vattenklosetter, vilken kostnad ingår i de beräknade byggnadskostnaderna, uppgår till endast några tusental kronor för etablissemang, att de årliga kostnaderna för vattenförbrukning m. m. icke överstiga eljest erforderliga hämtningskostnader, samt att någon risk för avbrott i vattenklosettens funktion genom nedkastande av tidningspapper o. dyl. icke föreligger. På grund av vad sålunda förekommit, synas alla skäl tala för införandet av vattenklosetter i manskapskasernerna enligt nämndens förslag.

De övriga skiljaktigheterna mellan två- och fyra våningskaserner synas icke vara av beskaffenhet att föranleda något särskilt uttalande från min sida.

Beträffande de olika kaserntypernas förhållande till varandra ur *militär* synpunkt har 1915 års militära granskningskommission uttalat (sid. 19), att tvåvåningskaserner »givetvis» vore att föredraga framför fyra våningskaserner. 1908 års riksdag framhöll visserligen såsom ett skäl mot det då alternativt framlagda förslaget med fyra trevåningskaserner (sid. 18), att därigenom nödvändiggjordes en splittring av bataljonsförbanden, något som icke syntes lämpligt, men detta uttalande torde huvudsakligen hava avsett den genom detta system nödvändiggjorda anordningen att förlägga manskap från *skilda* bataljoner i *samma* kasern och synes icke hava giltighet i fråga om de nu föreslagna tvåvåningskasernerna, där någon dylik sammanblandning icke

förekommer. För egen del ansluter jag mig obetingat till den militära granskningskommissionens rörande denna fråga uttalade mening.

Kasernbyggnadsnämndens förslag innebär, såsom förut nämnts, jämväl i åtskilliga avseenden, vilka icke äga samband med kaserntypen, vissa förändringar i de hittills tillämpade byggnadsplanerna. Genom dessa förändringar har nämnden beräknat vinna en nedsättning i de förut för motsvarande arbeten upptagna kostnaderna av 26,990 kronor (se sid. 38). Häri ingår ett belopp av 9,020 kronor, som erhållits genom sammanförande av gymnastik och exercishus, kokinrättning, matsal, köksuthus, varmbad- och tvätthus samt ångcentral till ett byggnadskomplex, benämnt gymnastik- och ekonomibyggnaden. Denna anordning synes, samtidigt som den medför besparing i byggnadskostnaderna, jämväl i andra avseenden innebära avsevärda fördelar, varför densamma torde böra komma till utförande. Samtliga i komplexet ingående byggnader hava beräknats uppförda av sten förutom manskapsmatsalen och exercishuset, som för kostnadernas nedbringande avsetts att uppföras av trä. Nämnden har visserligen framhållit önskvärdheten av, att även dessa byggnader finge uppföras av sten, vilket skulle medföra en kostnadsökning av 6,000 kronor för etablissemang (se sid. 24), men då de fördelar, som skulle vinnas genom utbytet av byggnadsmateriel, ej synas motsvara de ökade byggnadskostnaderna, anser jag tillräckliga skäl icke föreligga att tillstyrka en sådan kostnadsökning. Den i komplexet ingående reservmatsalen, som beräknats draga en kostnad av 17,000 kronor (se sid. 33), anser jag icke heller vara oundgängligen nödvändig. Densamma skulle nämligen ej behöva tagas i anspråk för manskapets utspisning annat än under repetitionsövningarna, då tre årsklasser värnpliktiga samtidigt äro i tjänst, och under denna korta tid torde man liksom i de hittills uppförda kasernetablissemangen kunna reda sig genom att för detta ändamål använda exercishuset. Som emellertid, enligt vad nämnden anfört, kostnaden för en fritt liggande byggnad med samma utrymme skulle uppgå till 35,500 kronor, anser jag, att det utrymme, som för en relativt billig kostnad kan vinnas genom uppförande av en övre våning i matsalsflygeln, bör tillvaratagas för beredande av ökade förrådslokaler, varom jag längre fram torde få yttra mig. På grund härav synes emellertid kostnaden för denna påbyggnad, 17,000 kronor, böra upptagas i annat sammanhang, och alltså summan av de besparingar, som ej äga samband med tvåvåningstypens införande, ökas från 26,990 kronor till 43,990 kronor.

I fråga om byggnadskostnaderna har nämnden slutligen beräknat (sid. 38) att, förnämligast genom situationsplanens koncentrerung, er-

hålla en besparing å »övriga arbeten», såsom inre och yttre ledningar, planering, vägar, stängsel m. m., till belopp av 12,325 kronor.

Enligt föreliggande förslag, som är uppgjort närmast för Kronobergs regementes etablissemang invid Växjö men avsetts att i huvudsak komma till användning jämväl vid återstående etablissemang, skulle alltså sammanlagda byggnadskostnaderna för nämnda kasernetablissemang uppgå till $(2,160,700 - 17,000 =) 2,143,700$ kronor eller $(87,385 + 43,990 + 12,325 =) 143,700$ kronor mindre än ett etablissemang enligt den hittills använda typen med de genom brevet den 15 augusti 1913 anbefallda förenklingarna, vilket beräknats kosta 2,287,400 kronor (se bilaga A). Då härjämte nämndens förslag i flera hänseenden erbjuder beaktansvärda fördelar framför sistnämnda typ, samt, enligt vad nämndens i sådant avseende gjorda utredning utvisar, underhållskostnaderna för ett enligt nämndens förslag uppfört etablissemang åtminstone icke torde få anses bliva större än för den gamla typen, synas alla skäl tala för, att nämndens förslag kommer till användning vid uppförandet av återstående kasernetablissemang.

Emellertid har huvudsakligen till följd av den år 1914 beslutade nya härordningen uppstått krav på avsevärt ökade utrymmen för olika ändamål. Nämnden har visserligen kunnat genom lämpliga anordningar utan särskild kostnad i sitt förslag öka utrymmet i förråds- och verkstadslokalerna med 2,420 kvadratmeter, men denna ökning är dock icke tillräcklig. På grund härav har nämnden, med ledning av de uppgifter, som lämnats av arméförvaltningens vederbörande departement, uppgjort förslag till beredande av sålunda ytterligare erforderliga utrymmen vid de ännu ej fullbordade etablissemangen. Nämnden har vid utarbetandet av detta förslag även tagit hänsyn till de av 1915 års militära granskningskommission uttalade önskemål.

Innan jag yttrar mig om de särskilda punkterna i berörda förslag, vill jag meddela, att arméförvaltningens fortifikationsdepartement, som anmodats avgiva yttrande, i vad mån särskilda medel kunde hava blivit beviljade för tillgodoseende av genom 1914 års härordning uppkommet ökat behov av utrymme för förråd m. m. vid de kasernetablissemang, som skola uppföras av kasernbyggnadsnämnden, med anledning härav i skrivelse den 3 mars 1915 anfört, att enligt riksdagens skrivelse nr 1 den 14 september 1914 beviljats dels för vart och ett av ifrågavarande regementen till beredande av ökat stallutrymme 22,300 kronor och till anordnande av förråd för fordon (utom vinterfordon) samt för materiel och persedlar 28,000 kronor, dels ock för vart och ett av Första och Andra livgrenadjärregementena samt Västgöta, Södermanlands och Kalmar regementen till anordnande av förråd för vinterfordon 5,700 kronor,

eller alltså vid vart och ett av sistnämnda regementen tillsammans 56,000 kronor och vid vart och ett av de övriga 50,300 kronor.

Vidkommande de av nämnden föreslagna tilläggsarbetena har jag intet att erinra mot utförandet av *inredningsarbeten i gevärsförrådet* för en kostnad av 2,000 kronor samt uppförande av en *byggnad, rymmande erforderligt antal slädar jämte några ekonomifordon*, för en kostnad av 4,000 kronor, dock att sistnämnda byggnad endast bör komma till utförande vid de etablissemang, för vilka enligt fortifikationsdepartementets nyssberörda utredning medel finnas disponibla för ändamålet. Som emellertid riksdagen för detta ändamål beviljat 5,700 kronor för varje sådan byggnad, uppstår här en besparing å 1,700 kronor vid vart och ett av fyra etablissemang (etablissemang i Vänersborg har ej medräknats i detta sammanhang). Denna besparing torde kunna användas såsom bidrag till kostnaden för inredningsarbetena i gevärsförrådet, vadan denna kostnad vid dessa etablissemang skulle minskas till 300 kronor.

Den föreslagna *ökningen av antalet celler och förvaringsrum i vakt- och arrestbyggnaden* synes mig däremot icke vara oundgängligen nödvändig, varför jag icke kan tillstyrka anvisandet av det för detta ändamål beräknade beloppet, 5,200 kronor.

Den i nämndens huvudförslag upptagna kostnaden för stallbyggnad, 17,800 kronor, avser, såsom jag förut nämnt, en dylik av hittillsvarande typ med 12 spiltor. Behovet av utrymme i vinterstallet vid ett infanteriregemente beräknades av 1914 års senare riksdag (se bilaga 1 till riksdagens skrivelse nr 1) till 34 spiltor, således 22 spiltor utöver de 12, med vilka man dittills haft att räkna. Av dessa 22 spiltor beräknades 12 kunna erhållas genom inredning av den med stallet sammanbyggda vagnboden för en kostnad av 150 kronor för spilta och således 1,800 kronor för etablissemang. För beredande av ytterligare erforderligt utrymme, 10 spiltor, beräknades ett belopp av 850 kronor eller 8,500 kronor för etablissemang. Slutligen beräknades, att ett sommarstall för 40 hästar skulle uppföras för en kostnad av 12,000 kronor. Det belopp, som beräknats till ökat stallutrymme, utgör sålunda 22,300 kronor för varje etablissemang, som här är i fråga (icke 23,000 kronor såsom nämnden begärt). Vid uppgörandet av dessa beräkningar togs emellertid icke i betraktande, att enligt föreskrift i meranämnda brev den 15 augusti 1913 den med stallet sammanbyggda vagnboden icke vidare skulle utföras, och att med anledning härav de 12 spiltor, som avsetts att inredas därstädes, måste anordnas på annat sätt än som beräknats. Kasernbyggnadsnämnden har fördenskull uppgjort förslag till uppförande av dels ett vinterstall med 34 spiltor jämte några sjukspiltor

och övriga erforderliga utrymmen, dels ock ett sommarstall med 40 spiltor. Kostnaderna hava beräknats (se sid. 41—42) till (17,800 + 10,800 + 3,600 =) 32,200 kronor för vinterstallet och 12,200 kronor för sommarstallet eller sammanlagt till 44,400 kronor. Härjämte har nämnden i en den 14 april 1915 ingiven utredning rörande »kostnader för av den nya härordningen beroende utökningar av förrådslokaler och stallutrymmen m. m. vid de sju återstående kasernetablissemangen utöver de kostnader, som uppgivits uti nämndens underdåniga skrivelse den 15 februari 1915», i fråga om vinterstallet upptagit en ytterligare kostnad av 900 kronor för utökning av gödselstaden, vadan sammanlagda kostnaderna för stallarna skulle uppgå till 45,300 kronor. Härav har i huvudförslaget redan upptagits 17,800 kronor, varjämte, såsom ovan nämnts, 22,300 kronor äro disponibla på grund av beslut av 1914 års senare riksdag. Sålunda skulle *för beredande av ökat stallutrymme* ytterligare erfordras ett belopp av [45,300 — (17,800 + 22,300) =] 5,200 kronor för varje etablissemang. Kostnaderna för den av riksdagen beslutade ökningen av utrymmet i vinterstallet från 12 till 34 spiltor skulle alltså uppgå till (10,800 + 3,600 + 900 =) 15,300 kronor eller 5,000 kronor mer än det av riksdagen för detta ändamål beräknade beloppet (1,800 + 8,500 =) 10,300 kronor. Denna kostnadsökning beror emellertid, såsom förut nämnts, till största delen på den omständigheten, att icke, såsom avsett varit, vagnboden kunnat tagas i anspråk för ändamålet. Då kostnaden för en var av de nytillkomna 22 spiltorna i vinterstallet ej uppgår till mer än omkring 700 kronor, medan riksdagen räknat med ett pris av 850 kronor för varje spilta, som avsetts att anordnas genom ny- eller tillbyggnad, har jag ej funnit anledning till erinran mot nämndens förslag till beredande av stallutrymme. I detta sammanhang tillåter jag mig att erinra därom, att enligt ett av särskilda sakkunniga avgivet förslag, för vilket jag närmare redogjort i yttrande till statsrådsprotokollet den 6 april 1915, bilagt Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen (nr 117) angående anvisande av medel till vissa byggnadsföretag vid armén, vid Första livgrenadjärregementet skall beredas ytterligare stallutrymme för tillsammans 14 bästar, avsedda för andra arméfördelningens stab. Frågan om beredande av erforderliga medel för detta ändamål hänger emellertid tillsammans med nämnda sakkunnigas förslag i övrigt, varför densamma här lämnas å sido.

Av nyssnämnda utredning framgår vidare, att nämnden kan anordna ytterligare erforderliga *förrådslokaler för hjulfordon och persedlar m. m. samt för proviant* för en kostnad av 28,000 kronor för varje etablissemang eller samma belopp, som enligt fortifikationsdepartementets ovan omför-

mälda skrivelse den 3 mars 1915 finnes disponibelt till anordnande av förråd för dylika fordon samt för materiel och persedlar. Enligt uppgift från kasernbyggnadsnämnden kan den ursprungligen till reservmatsal avsedda övre våningen i matsalsbyggnaden lämpligen tagas i anspråk för inrymmande av en del av dessa förråd, vadan alltså uppförandet av denna våning bör bekostas av nyssnämnda medel. Enligt vad jag inhämtat, föranledes genom en sådan anordning icke någon förändring i de uppgjorda kostnadsberäkningarna för anordnande av här omförmälda förrådslokaler.

Fortifikations- och intendentsdepartementen hava i skrivelse den 6 april 1915 i fråga om kasernbyggnadsnämndens föreliggande förslag yttrat, att då däri upptagna förrådslokaler kunnat givas en sådan omfattning, att ett infanteriregementes behov därigenom torde kunna under avsevärd tid framåt bliva tillgodosett, om än icke krigsberedskapens alla krav efter fullt genomförd härordning bleve fyllda, departementen med hänsyn till för närvarande befintlig medelstillgång i stort sett intet hade att erinra mot förslaget.

Emellertid har kasernbyggnadsnämnden i ovanberörda utredning meddelat, att därest vid de återstående kasernbyggnaderna jämväl skulle anskaffas förrådsutrymme för kulsprutekärnor samt för krigsreserv av proviant och persedlar i full utsträckning enligt det av arméförvaltningens intendentsdepartement angivna programmet, erfordrades ett anslag av ytterligare 63,000 kronor för varje etablissemang.

Då behovet av dessa utrymmen torde böra prövas i samband med frågan om behovet av ökade lokaler för enahanda ändamål vid de redan fullbordade kasernetablissemangen, men detta ärende icke är i sådant skick, att jag nu kan underställa detsamma Kungl. Maj:ts bedömande, synes jämväl frågan om anvisande av medel för ändamålet vid nu omhandlade kasernetablissemang böra tillsvidare anstå.

Beträffande *Västgöta regementes etablissemang* i Vänersborg har kasernbyggnadsnämnden uti särskild underdånig skrivelse den 12 april 1915 framlagt förslag till beredande av erforderliga ökade utrymmen i huvudsaklig överensstämmelse med förut omförmälda program. Som detta etablissemang emellertid redan är under uppförande enligt den hittills använda planen med fyra våningskaserner, har nämnden måst för detta ändamål beräkna ett något högre belopp än vid övriga etablissemang. Den sålunda erforderliga kostnadsökningen har av nämnden angivits till omkring 86,000 kronor. I fråga om beräkningen av detta belopp har jag ej funnit annan anledning till erinran, än att, i överensstämmelse med vad jag förut anfört i fråga om övriga etablissemang, ett belopp av 5,200 kronor för ökning av utrymmet i vakt- och arrest-

byggnaden icke synes böra utgå. Den för detta etablissemang erforderliga kostnadsökningen skulle alltså utgöra 80,800 kronor. Detta belopp bör emellertid minskas med ovan omförmälda, av 1914 års senare riksdag till ökat stallutrymme, till förråd för vinterfordon samt till förråd för övriga fordon, materiel och persedlar m. m. beviljade anslag, tillhopa (22,300 + 5,700 + 28,000) = 56,000 kronor, vadan den ökning, som här bör beräknas, utgör 24,800 kronor.

Kostnaderna för uppförandet av samtliga till kasernbyggnadsnämnden överlämnade 15 etablissemang samt beloppet av för ändamålet ytterligare erforderligt anslag framgår av följande sammanställning:

Sammanlagda kostnaderna för 15 kasernetablissemang enligt kasernbyggnadsnämndens uppgift i bilaga B.....	kronor	32,815,176: 21
Häriifrån avgår kostnaden för påbyggande av en våning å matsalsbyggnaden vid 7 etablissemang å 17,000 kronor	»	119,000: —
	Återstå kronor	32,696,176: 21
Tillkommer:		
för inredning av gevärsförrådet vid 3 etablissemang å 2,000 kronor	»	6,000: —
och vid 4 etablissemang å 300 kronor	»	1,200: —
för beredande av ökat stallutrymme vid 7 etablissemang å 5,200 kronor	»	36,400: —
för beredande av vissa ökade utrymmen vid etablissemang i Vänersborg	»	24,800: —
	Summa kostnader kronor	32,764,576: 21
Av 1906 års riksdag beviljat anslag	»	21,744,000: —
Ytterligare erforderligt anslag	kronor	11,020,576: 21
eller i avrundat belopp	»	11,021,000: —

Häraf framgår alltså, att det belopp av 10,636,000 kronor, som jag i mitt anförande till statsrådsprotokollet vid avlåtandet av årets statsverksproposition med ledning av då tillgängliga uppgifter angav såsom erforderligt för fullbordandet av ifrågavarande kasernbyggnadsarbeten, numera befunnits böra ökas med 385,000 kronor till 11,021,000 kronor. Med hänsyn till vad jag här anført, anser jag mig emellertid icke kunna föreslå någon nedsättning av detta belopp, vilket alltså, i enlighet med vad jag yttrat till ovannämnda statsrådsprotokoll, torde böra anskaffas genom tomtförsäljningsmedel.

Beträffande frågan om de till lantförsvaret anslagna fastigheter, som under de närmaste åren kunna beräknas bliva disponibla till försälj-

ning, yttrade föredragande departementschefen, efter verkställd utredning, till statsrådsprotokollet för den 10 juli 1914 vid avlåtande av Kungl. Maj:ts proposition samma dag (nr 230) angående anvisande av medel till vissa byggnadsföretag vid armén, bland annat, att byggandet av nya etablissemang för Svea ingenjörkår och Fälttelegrafkåren syntes lämpligen kunna ordnas så, att förstnämnda kårs etablissemang påbörjades år 1915 och Fälttelegrafkårens år 1916 med en beräknad byggnadstid för vardera etablissemang av tre år, samt att flyttningen av ammunitionsfabriken, vilken liksom Fälttelegrafkårens nuvarande etablissemang vore belägen på det s. k. Mariebergsområdet, borde lämpligen förläggas till åren 1917 och 1918, så att Mariebergsområdet i dess helhet bleve på en gång ledigt. I sammanhang härmed framlades även en beräkning över fördelningen av byggnadskostnaderna för nya etablissemang till nämnda kårer och ammunitionsfabriken å de olika åren under byggnadstiden. Denna beräkning har godkänts av Kungl. Maj:t och riksdagen, varjämte medel avsatts för påbörjande under innevarande år av nytt etablissemang å Järvafältet för Svea ingenjörkår. Den 12 mars 1915 har Kungl. Maj:t vidare avlåtit proposition till riksdagen om överlåtande den 14 mars 1916 till lantförsvaret av visst område invid Uppsala för att användas till förläggningsplats och övningsfält för Fälttelegrafkåren. Beträffande ammunitionsfabriken har Kungl. Maj:t den 5 mars 1915 uppdragit åt arméförvaltningens artilleri- och fortifikationsdepartement att verkställa utredning rörande nämnda fabriks förläggning och i sammanhang därmed erforderlig utvidgning.

Med anledning av vad sålunda förekommit, har arméförvaltningens fortifikationsdepartement uti underdånig skrivelse den 8 april 1915 anfört, att det nu syntes vara lämpligt att åter upptaga frågan om försäljning av ifrågavarande områden och vidtaga de förberedande åtgärder, som måste föregå försäljningen, så att formella hinder för densamma ej föreläge, då fastigheterna bleve lediga. Härom har departementet vidare anfört följande:

Av de förberedande åtgärder, som sålunda måste vidtagas, torde såsom den första framträda inhämtandet av riksdagens medgivande till försäljningen. Innan sådant medgivande föreläge, syntes det vanskligt att vidtaga andra åtgärder, såsom indelning av områdena till stadsplan, avtal med staden härom och om gators och allmänna platsers anordnande, fastställelse av stadsplan m. m., vilka åtgärder skulle kunna medföra avsevärt arbete och kostnader utan något gagn. Fortifikationsdepartementet ville dock ej underlåta att nämna, att förslag till stadsplan börjat utarbetas på upprinnelse dels från stadens och dels från statens sida, men att det ej vore sannolikt, att något av dessa förslag

komme att slutligt gälla. Emellertid kunde de tjäna såsom grundval för beräkningen av ifrågakvarandens värde. Vid granskning av förslagen hade befunnits, att de beräkningar, som av fortifikationsdepartementet jämte artilleri- och civila departementen förut i underdånig skrivelse den 10 juni 1914 meddelats, i avseende å fördelningen av marken till försäljning och till allmänna platser kunde fortfarande gälla; och även i fråga om då antagna försäljningspris föreläge ej skäl till ändring, varvid fortifikationsdepartementet, med kännedom om försäljningspris och särskilt om pris, som åsatts vid expropriation, för fastigheter av motsvarande beskaffenhet och läge, ansåge sig böra meddela, att prisen syntes kunna i verkligheten antagas bliva högre och sålunda inkomsterna genom försäljningen bliva större än i sistberörda skrivelse förutsatts och jämväl i Kungl. Maj:ts ovanberörda proposition (nr 230) anförts.

De beräknade försäljningsvärdena för nu ifrågasatta områden vore för:

Svea ingenjörkårs område	kronor	4,000,000: —
det s. k. Mariebergsområdet, omfattande dels Fälttelegrafkårens område	»	2,000,000: —
och dels ammunitionfabrikens område med lägenheten Adolfsberg (det till Konradsberg upplåtna området däri ej inberäknat)	»	5,000,000: —
		<hr/>
tillhopa kronor		11,000,000: —

Dessa belopp hade framkommit sålunda:

Av ingenjörkårens område, utgörande tillhopa 45,839 kvadratmeter, antoges 10,239 kvadratmeter åtgå till gator, som på sätt eljest pläгат ske vid försäljning av mark i huvudstaden borde i färdigt skick kostnadsfritt överlämnas till Stockholms stad, vadan till tomtförsäljning återstode 35,600 kvadratmeter. Priset för kvadratmeter bleve naturligtvis väsentligt olika, beroende på tomternas läge vid Mälaren och med söderfasad eller vid mindre trafikerad gata. Medelpriset kunde dock med säkerhet bestämmas till 125 kronor kvadratmetern, utgörande för 35,600 kvadratmeter 4,450,000 kronor. Härifrån hade ansetts böra avräknas 450,000 kronor för anläggandet av gator samt för sprängningsarbeten m. m., vadan behållningen av försäljningen skulle bliva uppgivna 4,000,000 kronor.

Mariebergsområdet omfattade 173,593 kvadratmeter, varav disponerades av ammunitionsfabriken 106,300, av Fälttelegrafkåren 47,000 och av Konradsbergs hospital 20,293 kvadratmeter. Med frändragande av sistnämnda område, som väl tills vidare finge antagas behövas för hos-

pitalet men vid hospitalets förflyttning vore att beräkna såsom en ytterligare tillgång för lantförsvaret, återstode ett område av 153,300 kvadratmeter. Härav beräknades för gator 40,000 kvadratmeter, varefter till tomtförsäljning återstode 113,000 kvadratmeter. Medelvärdet för kvadratmeter hade ansetts här icke böra beräknas till mera än omkring 70 kronor, utgörande för hela området omkring 7,910,000 kronor, vilket belopp departementet dock utan tvekan ansåge kunna avrundas uppåt till 8,000,000 kronor. För anläggandet av gator m. m. hade beräknats åtgå omkring 1,000,000 kronor, vadan behållningen bleve 7,000,000 kronor, fördelad med 2,000,000 kronor för Fälttelegrafkårens och 5,000,000 kronor för ammunitionsfabrikens område.

Med artilleri-, fortifikations- och civila departementens underdåniga skrivelse den 10 juni 1914 följde över de särskilda områdena upprättade kartor, till vilka fortifikationsdepartementet nu ville hänvisa beträffande områdenas läge och gränser. Dessutom vidfogades här kartekopior över områdena, omslutna med röda streck, å vilka kartor med brutna streck angivits gator och byggnadskvarter enligt förslag till stadsplan, sådan densamma tänkts av en medarbetare hos kommissionen för statsbyggnader i huvudstaden. Å kartorna vore ock de staten tillhöriga byggnader å områdena utmärkta. För dessa byggnader hade icke något pris beräknats av den anledning, att de, då marken skulle försäljas till tomter för uppförandet av bostadshus, syntes icke kunna komma till användning å byggnadsplatsen och fördenskull måste försäljas under villkor, att de skulle nedrivras och bortflyttas. Men vid försäljning av byggnaderna under sådana villkor torde någon avsevärd behållning av dem icke vara att påräkna.

Såsom ovan framhållits, avsåge fortifikationsdepartementet för närvarande endast att utverka medgivande till försäljningen och att enskildheterna därvid framdeles borde ordnas efter underdånig framställning från fortifikationsdepartementet enligt Kungl. Maj:ts eller eventuellt Kungl. Maj:ts och riksdagens prövning. Fortifikationsdepartementet ville därvid särskilt framhålla möjligheten därav, att någon del av ifrågasvarande områden kunde komma att tagas i anspråk för annat statens behov än sådant, som avsåge lantförsvaret, beroende, bland annat, av det förslag, som kunde komma att avgivas av kommitterade i fråga om byggnader för statens verk i huvudstaden.

På grund av vad sålunda anförts, begränsade fortifikationsdepartementet nu sin underdåniga hemställan därtill, att Kungl. Maj:t täcktes i nådig proposition föreslå riksdagen medgiva

att de å Kungsholmen i Stockholm belägna, kronan tillhöriga områden, dels 45,839 kvadratmeter, som nu disponerades av Svea ingen-

jörkår, dels ock de delar av Marieberg, som nu innehades med 106,300 kvadratmeter av ammunitionsfabriken och 47,000 kvadratmeter av Fälttelegrafkåren, finge till de delar, som enligt en blivande stadsplan komme att utgöra byggnadstomter, försäljas i den ordning och på de villkor samt med de undantag, som framdeles kunde vardas av Kungl. Maj:t och riksdagen bestämda;

att de delar av områdena, som erfordrades till gator, finge kostnadsfritt och med full äganderätt upplåtas till Stockholms stad på villkor, som kunde överenskommas och av Kungl. Maj:t gillas;

samt att de genom försäljningen inflytande medel, efter avdrag av försäljningskostnader och möjliga utgifter för gators ordnande, finge disponeras för lantförsvarets behov på sätt av Kungl. Maj:t och riksdagen framdeles bestämdes.

Slutligen ville fortifikationsdepartementet meddela, att förevarande framställning, i vad densamma avsåge ammunitionsfabrikens område, gjorts efter samråd med arméförvaltningens artilleridepartement.

Lika med fortifikationsdepartementet anser jag det lämpligt, att riksdagens medgivande nu inhämtas till försäljning av ifrågavarande områden. De av fortifikationsdepartementet över områdena upprättade kartekopiorna torde få såsom bilagor vidfogas detta protokoll. Då emellertid stadsplan för områdena ännu ej är uppgjord samt därtill, enligt fortifikationsdepartementets uppgift, möjlighet föreligger, att någon del av områdena bör avses för annat statens behov än lantförsvarets, anser jag mig icke böra för närvarande föreslå några närmare bestämmelser för försäljningen, varför nu endast torde böra utverkas tillstånd till, att försäljningen må framdeles verkställas i den ordning och med de undantag, Kungl. Maj:t och riksdagen kunna komma att bestämma. Såsom hittills i liknande fall skett, torde dock den mark, som enligt en blivande stadsplan erfordras för gator och allmänna platser, böra utan ersättning med full äganderätt överlämnas till staden, varjämte av försäljningsmedlen synes böra gäldas, förutom kostnaderna för försäljningens verkställande och därmed sammanhängande utgifter, jämväl kostnaderna för anläggande av gator m. m.

Fortifikationsdepartementet har beräknat det genom försäljningen inflytande beloppet, efter avdrag av nyssnämnda kostnader, till sammanlagt 11,000,000 kronor men samtidigt meddelat, att försäljningssumman kan antagas i verkligheten bliva större. Därest emellertid en något högre försäljningssumma ej kan erhållas, måste det felande beloppet anskaffas på annat sätt. I proposition den 26 mars 1915 har Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen medgiva, bland annat, att den av krigsskolan

nu disponerade marken må försäljas, samt att, sedan vissa utgifter bestritts av försäljningsmedlen, återstoden därav må, på sätt Kungl. Maj:t och riksdagen framdeles bestämma, disponeras huvudsakligen för lantförsvarets behov; och torde, därest så skulle erfordras, en del av detta överskott kunna tagas i anspråk för fullbordande av här omförmälda kasernbyggnader.

I avvaktan på att försäljningsmedlen skola bliva för Kungl. Maj:t tillgängliga, torde de för kasernbyggnadsarbetena erforderliga kostnaderna böra, efter Kungl. Maj:ts beprövande, av arméförvaltningen eller statskontoret förskjutas för att framdeles ersättas av försäljningsmedlen.

I anslutning till vad jag sålunda anført, får jag hemställa, det täcktes Eders Kungl. Maj:t föreslå riksdagen medgiva,

att följande å Kungsholmen i Stockholm belägna, kronan tillhöriga områden, nämligen ej mindre 45,839 kvadratmeter, som nu disponeras av Svea ingenjörkår, än även de delar av Marieberg, som nu innehavas med 106,300 kvadratmeter av ammunitionsfabriken och 47,000 kvadratmeter av Fälttelegrafkåren, må i den ordning och med de undantag, som framdeles kunna varda av Kungl. Maj:t och riksdagen bestämda, försäljas,

att av de genom försäljningen inflytande medel ett belopp av högst 11,021,000 kronor må tagas i anspråk för fullbordande av de utav 1906 års riksdag beslutade kasernetablissemang för femton infanteriregementen,

att möjligen återstående försäljningsmedel må ingå till lantförsvarets fond för byggnader och andra försvarsändamål, samt

att, i mån av behov, de medel, som erfordras till bestridande av omförmälda byggnadskostnader, högst 11,021,000 kronor, må efter Kungl. Maj:ts beprövande av arméförvaltningen eller statskontoret förskjutas av tillgängliga medel.»

Till denna, av statsrådets övriga ledamöter biträdade hemställan täcktes Hans Maj:t Konungen lämna bifall; och skulle till riksdagen avlätas proposition av den lydelse, bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Harald Wiens.

Bilaga A.

Jämförande kostnadstablå för kasernetablissemang

	Kasernetablissemang			
	Vänersborgsetablissemanget.			
	Enligt ursprungligt kostnadsförslag.		Kostnader, dels kända genom entreprenader dels beräknade.	
Kanslibyggnad	—	122,090	—	120,500
Kasernbyggnader	974,550		921,600	
Fordons- och persedelförråd	41,480		34,500	
Gevärsförråd och smedja	33,100		28,300	
Verkstadsbyggnad	22,930		22,800	
Förrådsskjul	19,700		—	
Brandredskapsbod	1,060		—	
Avträden och urinoarer	21,750		26,200	
Bostäder för kompaniadjutanter	{ Inrymda uti kasern- husen }		{ Inrymda uti kasern- husen }	
Fristående urinoarer	—	1,114,570	—	1,033,400
Bostadshus för underofficerare	—	138,400	—	124,800
Kokinrättning	125,760		124,000	
Gymnastikhus	67,990		73,500	
Ångcentral	38,860		} 97,700	
Varmbad- och tvättinrättning	56,090			
Uthusbod	1,640	290,340	5,500	300,700
Vakt- och arrestbyggnad		39,520		37,000
Sjukhus i 2 våningar		76,850		83,000
Marketenteri		35,000		37,600
Stallbyggnad med strö- och vagnbod		23,950		18,770
Ammunitionsbod		7,550		7,200
Musikövningslokal		9,600		—
Halmbod		5,250		4,800
Kronor		1,863,120		1,767,770
		Besparing:		
		Förenklingar enligt tredje försvarsberedningen		81,750
		Besparing å und.-offs-bostäder		13,600
			Kronor	95,350

mangen vid Vänersborg och Växjö.

med 4-vån. kasernbyggnader.						Etablissemang med 2-vån. kasernbyggnader Växjö.	Anmärkningar.		
Växjöetablissemanget.									
Enligt 1913 års förslag.		Med beräknade besparingar enligt tredje försvars- beredningen.		Kostnader enligt omarbetade ritningar i enlighet med K. Brev d. 15/s 1913.					
—	125,200	—	113,360	—	117,900	—	111,000		
980,850		907,500		*) 958,500		876,000	*) Varav för utnyttjande av källarutrymmena kr. 21,000: —.		
43,070		39,390		34,500					
32,270		27,480		28,000					
22,460		21,900		23,200					
20,180		19,730		—					
1,105		1,080		1,105					
21,780		21,400		21,780					
{ Inrymda uti kasern- husen }		{ Inrymda uti kasern- husen }		{ Inrymda uti kasern- husen }				98,700	
—	1,121,715	—	1,088,480	—	1,067,085			5,000	979,700
	136,950		120,490		123,000				123,000
125,950		120,900		120,200		—	277,500		
69,950		67,490		69,950					
39,850		80,560		94,700					
53,970									
1,670	291,390	1,650	270,600	1,670	286,520				
	40,100		31,770		35,200	—	31,000		
	76,850		76,850		76,800	—	72,700		
	55,900		55,900		62,500	—	62,500		
	23,325		16,810		17,800	—	17,800		
	7,140		5,700		6,000	—	5,100		
	9,760		—		—	—	—		
	5,370		5,240		5,370	—	3,500		
	1,893,700		1,735,200		1,798,175		1,683,800		
			*)			**)			
*) Besparing genom viddtagna förenklingar:									
Enligt tredje försvarsberedningen				81,575					
Å underofficersbostäder				13,950					
			• Kronor	95,525					
						**) Skillnad:			
						Kronor	114,375		

		Kasernetablissemang			
		Vänersborgsetablissemanget.			
		Enligt ursprungligt kostnadsförslag.		Kostnader, dels kända genom entreprenader dels beräknade.	
	Transport	—	1,863,120	—	1,767,770
Inre ledningar för gas, vatten och avlopp		65,400		65,400	
Inre brandpostledningar		5,000		5,000	
Elektriska ledningar och armatur		32,440	102,840	32,440	102,840
Yttre ledningar för gas, vatten och avlopp		30,600		29,950	
Yttre belysningsledningar		11,700		11,700	
Luxbelysning		1,300		—	
Åskledare		3,240		3,250	
Kulvertar, yttre		4,500	51,340	3,000	47,900
Planering		23,800		23,565	
Rörgravar		63,000		38,000	
Vägar		9,750		7,300	
Vägbro		—		—	
Rännstenar ..		12,450		27,500	
Grusning		12,300			
Stängsel		11,000	132,300	13,000	109,365
Oförutsedda utgifter		—	50,100	—	30,000
A. Byggnadskostnader		—	2,199,700	—	2,057,875
B. Skjutbana		—	36,000	—	36,000
C. Reningsanläggning		—	—	—	—
D. Nämndens expedition		—	44,000	—	101,724
Relationsritningar		—	—	—	1,000
E. Kontrollomkostnader m. m.		—	40,000	—	65,051
	Summa kronor	—	2,319,700	—	2,261,650

med 4-vån. kasernbyggnader.						Etablissemang med 2-vån. kasernbyggnader Växjö.		Anmärkningar.	
Växjöetablissemanget.									
Enligt 1913 års förslag.		Med beräknade besparingar enligt tredje försvarsberedningen.		Kostnader enligt omarbetade ritningar i enlighet med K. Brev d. 15/8 1913.					
—	1,893,700	—	1,735,200	—	1,798,175	—	1,683,800	*) Kostnader för septic tanks och en del ledningar i sjukhus från-dragna.	
65,400		65,400		*) 59,900		*) 60,000			
5,000		5,000		5,000		5,000			
35,000	105,400	35,000	105,400	35,000	99,900	27,800	92,800		
30,900		30,900		30,900		32,000			
15,000		15,000		15,000		10,400			
1,300		—		—		—			
3,250		3,250		3,250		3,000			
4,500	54,950	3,000	52,150	3,000	52,150	—	45,400		
27,850		27,850		27,850		25,000			
44,000		44,000		44,000		35,000			
8,900		8,900		8,900		8,900			
6,500		6,000		6,000		6,000			
10,000		10,000		10,000		9,800			
12,800		12,800		12,800		11,500			
11,500	121,550	11,500	121,050	11,500	121,050	9,000	105,200		
—	50,100	—	50,100	—	50,125	—	**67,500		
—	2,225,700	—	2,063,900	—	2,121,400	—	1,994,700		***) 3.5 %
—	36,000	—	36,000	—	36,000	—	36,000		
—	—	—	15,000	—	15,000	—	15,000		
—	44,000	—	75,000	—	75,000	—	75,000		
—	—	—	—	—	—	—	—		
—	40,000	—	40,000	—	40,000	—	40,000		
—	2,345,700	—	2,229,900	—	2,287,400	—	2,160,700		

Skillnad 126,700: —

Arméns kasernbyggnadsnämnd
Ludv. Peterson.

Arméns kasernbyggnadsnämnd
Rit- och byggnadsbyrå
Magnus Dahlander.
Gustaf Malm.

Bilaga B.

Tablå, utvisande kostnader för de kasern-
arméns kasernbygg-

	Förslag till 1908 års riksdag.	1. Örebro.		2. Karlstad.		3. Uppsala.		4. Uddevalla.		
A. Byggnadskostnader, rörledningar, belysning, planering, vägar och stängsel samt oförutsedda utgifter	2,091,000	—	2,088,079	84	2,122,094	57	1,889,118	31	2,092,878	92
B. Skjutbanor	36,000	—	33,744	62	31,998	96	—	—	28,959	59
C. Reningsanläggningar	—	—	15,000	—	—	—	—	—	—	—
D. Nämndens expedition	44,000	—	101,724	28	101,724	28	101,724	28	101,724	28
och relationsritningar	—	—	1,000	—	1,000	—	1,000	—	1,000	—
E. Kontrollantomkostnader m. m.	40,000	—	86,323	94	86,244	72	69,657	41	60,437	21
Summa kostnader	2,211,000	—	2,325,872	68	2,343,062	53	2,061,500	—	2,285,000	—

	De 8 första etablissemangen.				De 7 blivande etablissemangen.			
	Summa kostnad.		Genomsnittskostnad.		Summa kostnad.		Genomsnittskostnad.	
A. Byggnadskostnader	16,069,153	17	2,008,644	14	13,962,900	—	1,994,700	—
Tillägg för större sjukhus	—	—	—	—	63,900	—	9,128	57
B. Skjutbanor	263,703	17	29,587	90	252,000	—	36,000	—
C. Reningsanläggningar	27,000	—	3,375	—	30,000	—	4,285	71
D. Nämndens expedition	821,794	27	102,724	28	525,000	—	75,000	—
E. Kontroll m. m.	546,725	60	68,340	70	280,000	—	40,000	—
Totalkostnad	17,701,376	21	2,212,672	92	15,113,800	—	2,159,114	28

etablissemang, vilka skola uppföras genom
nadsnämnds försorg.

5. Skövde.	6. Jönköping.	7. Borås.	8. Vänersborg.	Kasernetablissemang av ny typ.		Summa.							
				9. Växjö.	10—15. Sex återstående.								
1,785,420	51	1,990,016	74	2,043,669	28	2,057,875	—	1,994,700	—	11,968,200	—	30,032,053	17
36,000	—	34,000	—	36,000	—	36,000	—	36,000	—	216,000	—	488,703	17
12,000	—	—	—	—	—	—	—	15,000	—	15,000	—	57,000	—
101,724	28	101,724	28	101,724	28	101,724	31	75,000	—	450,000	—	1,338,794	27
1,000	—	1,000	—	1,000	—	1,000	—	—	—	—	—	8,000	—
67,846	21	54,458	98	56,706	44	65,050	69	40,000	—	240,000	—	826,725	60
2,003,991	—	2,181,200	—	2,239,100	—	2,261,650	—	2,160,700	—	12,889,200	—	32,751,276	21
Tillkommer för sjukhus i tre våningar vid 3 etablissemang											63,900	—	
Total kostnad											32,815,176	21	
Uppgift till 1908 års riksdag											33,165,000	—	
Ovanstående totalkostnad, avrundad											32,815,200	—	
Överskott											349,800	—	
Tillkommer för utökningar uti byggnadsprogrammet enligt bilaga F.											14,800	—	
Tillkommer för ytterväggar av sten till gymnastik- och ekonomibyggnaden											6,000	—	
För ett etablissemang											20,800	—	
För de sju återstående etablissemangen											—	145,600	
Totalkostnad med ovanstående tillägg											—	32,960,800	
Återstående överskott											204,200	—	

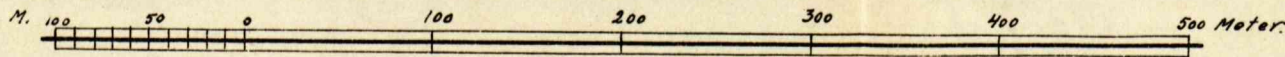
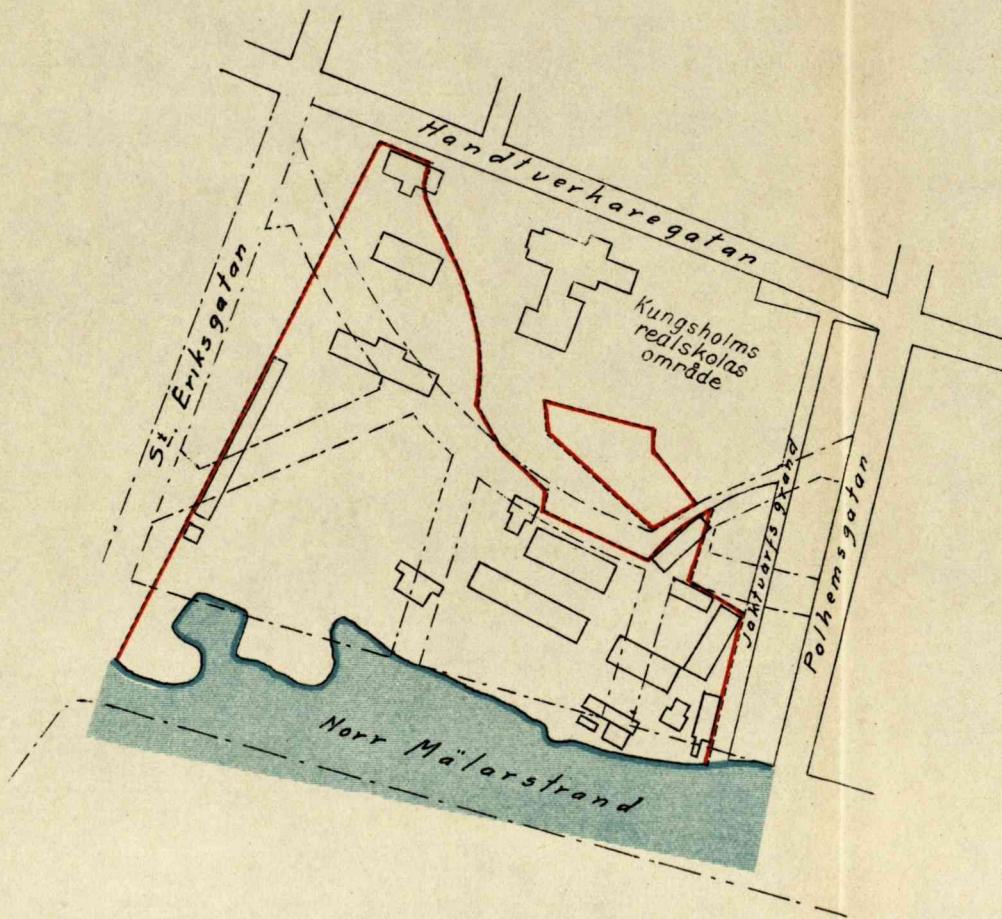
Arméns kasernbyggnadsnämnd
Ludv. Peterson.

Arméns kasernbyggnadsnämnd
Rit- och byggnadsbyrån
Magnus Dahlander.

Gustaf Malm.

H. Svea Ingenjörkårs Kasernetablissemment.

— Betecknar tomtgränsen

Mariebergs området.

— Betecknar lomtgränsen
Område inom — betecknar till Konradsbergs hospital uppläten mark
" " — " " Adolfsberg " "

